

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПЕРВОМАЙСЬКА ФІЛІЯ
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ
ІМЕНІ АДМ. МАКАРОВА

Кафедра Економіки та організації виробництва

«Допущений до захисту»
Завідувач кафедри

« ___ » _____ 20__ р.

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ СТУПЕНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ «БАКАЛАВР»**

На тему: **Напрями запобігання банкрутства підприємства**

Виконала студентка 55-ЕК18з групи

_____ Кокошинська Ю.І.
(підпис)

Керівник роботи:

_____ к.е.н., доцент Мігай Н.Б.
(підпис)

Первомайськ 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА	7
1.1 Сутність банкрутства як економічної категорії ринкової економіки	7
1.2 Види банкрутства та причини його виникнення	13
1.3 Моделі оцінки ймовірності банкрутства	18
РОЗДІЛ 2 ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ДІАГНОСТИКА БАНКРУТСТВА ФГ «ПАРУС»	26
2.1 Характеристика підприємства	26
2.2 Оцінка фінансово-економічної діяльності ФГ «Парус»	30
2.3 Діагностика імовірності банкрутства підприємства	39
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМКИ ЗАПОБІГАННЯ БАНКРУТСТВА ФГ «ПАРУС»	44
3.1 Обґрунтування заходів попередження банкрутства підприємства	44
3.2 Удосконалення системи антикризового управління ФГ «Парус»	51
РОЗДІЛ 4 ОХОРОНА ПРАЦІ	57
4.1 Загальні вимоги безпеки до технологічного обладнання та процесів виробництва на підприємстві	57
4.2 Методи аналізу виробничого травматизму і профзахворюваності на підприємстві	59
4.4 Пожежна безпека	61
ВИСНОВКИ	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	67

ВСТУП

У сучасних умовах проблема фінансової нестійкості (банкрутства) є невід'ємною частиною відносин ринкової економіки. Воно покликане забезпечити інтереси підприємств, їх кредиторів, а також інтереси держави, адже саме держава є головним регулятором ринкових відносин. Якщо розглядати банкрутство як економічний механізм, то це процес, який можна досліджувати з різних позицій: управлінської, юридичної, фінансово-економічної тощо. Сьогодні, в умовах фінансової кризи багато підприємств виявляються на межі фінансової спроможності, що викликає необхідність наявності чіткої системи показників, що дозволяють одночасно виявляти банкрутство та створювати систему заходів з недопущення фінансової неспроможності діяльності підприємства.

Проблема банкрутства є актуальною для підприємств України незалежно від їх організаційно-правових форм та форм власності. Ця проблема має загальнодержавне та соціальне значення, оскільки життєвий рівень громадян України, соціальна стабільність суспільства визначаються стійким фінансовим станом підприємств, тоді як банкрутство суб'єктів господарювання зумовлює безробіття, низький рівень життя та соціальну напругу у суспільстві, конфлікти між роботодавцями та найманою робочою силою.

Одним із найважливіших етапів виведення підприємства із кризового стану є розробка та реалізація антикризових заходів. Перелік заходів з покращення становища індивідуальний для кожного з підприємств та залежить від сфери бізнесу, групи продукції, кон'юнктури ринку, регіональної інфраструктури, системи управління підприємством, структури витрат на виробництво та управління, техніко-технологічних особливостей.

Саме тому для вітчизняних підприємств вчасне виявлення кризових явищ і запобігання їх неплатоспроможності є особливо актуальним та необхідним. У

зв'язку з цим тема, обрана для написання кваліфікаційної бакалаврської роботи є своєчасною та актуальною.

Метою бакалаврської роботи є вивчення теоретичних аспектів банкрутства підприємства та обґрунтування заходів, щодо запобігання банкрутства досліджуваного підприємства.

Відповідно до визначеної мети кваліфікаційної роботи передбачається виконання наступних завдань:

- вивчити теоретичні аспекти банкрутства підприємства;
- дослідити види банкрутства та причини його виникнення;
- розглянути методи діагностики та прогнозування банкрутства підприємства;
- провести оцінку фінансово-економічної діяльності досліджуваного підприємства;
- здійснити діагностику банкрутства підприємства;
- розробити рекомендації щодо запобігання банкрутству досліджуваного підприємства в сучасних умовах господарювання;
- дослідити стан охорони праці.

Предметом дослідження є теоретичні аспекти та практичні питання дослідження банкрутства підприємств в ринкових умовах господарювання.

Об'єктом дослідження є процеси забезпечення фінансової стабільності та запобігання банкрутства досліджуваного підприємства ФГ «Парус».

Інформаційними джерелами для написання роботи були нормативно-правові акти з досліджуваної теми, методична та періодична література, національні положення (стандарты) та бухгалтерська і фінансова звітність підприємства.

В першому розділі досліджено теоретичні аспекти банкрутства підприємства як категорії ринкової економіки, вивчено види банкрутства підприємства у сучасних умовах та причини його виникнення.

У другому розділі виконано аналіз ефективності діяльності та ймовірності банкрутства ФГ «Парус».

У третьому розділі наведено шляхи покращення фінансового стану та комплекс заходів щодо зниження імовірності банкрутства.

Четвертий розділ присвячено питанням охорони праці на підприємстві.

Структурно випускна робота складається з чотирьох розділів, вступу, висновків, списку використаної літератури та додатків. Робота викладена на 70 сторінках друкованого тексту, містить 5 рисунків, 12 таблиць. Список використаної літератури налічує 30 джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Сутність банкрутства як економічної категорії ринкової економіки

В останні роки чітко спостерігається тенденція збільшення економічної та політичної нестабільності на національному, регіональному та глобальному рівнях. У період ринкових реформ та процесів обмеження діяльності у зв'язку з пандемією більша частина українських підприємств опинилася у важкому економічному становищі. Це пов'язано не тільки із загальною ситуацією в країні, але й зі слабкістю фінансового керування на підприємствах. Відсутність навичок адекватної оцінки власного фінансового стану, аналізу фінансових наслідків прийнятих рішень поставили багато з них на межу банкрутства. Отож, знання методів фінансового аналізу, уміння розробити план оздоровлення підприємства стали необхідною передумовою ефективного керування організацією.

Передумови банкрутства – це взаємодія цілої низки факторів. Одні з них є зовнішніми щодо підприємства (економічні, політичні, демографічні, посилення міжнародної конкуренції, НТП, банкрутство боржників) і у нього практично немає можливості впливати на них або цей вплив дуже слабкий. Інші фактори мають внутрішній характер (зростання дебіторської заборгованості, дефіцит власних оборотних коштів, неефективність фінансових вкладень, відсутність договірної дисципліни тощо) і, як правило, безпосередньо залежать від організації роботи на самому підприємстві.

Інститут банкрутства є важливим, невід'ємним, історично сформованим атрибутом ринкової економіки. В умовах глибоких ринкових перетворень у національній економіці багато підприємств опинилося за межею платоспроможності. Велика кількість суб'єктів господарювання різних форм власності є збитковими. Банкрутство окремих підприємств набуло масового

характеру. У світовій практиці господарювання та державного управління найбільш дієвим способом локалізації неплатоспроможності національних суб'єктів господарювання є застосування інституту банкрутства.

Виникнення і розвиток інституту банкрутства на Україні починається з моменту виникнення ринкових відносин. Становлення ринку викликало потребу усунути небажані наслідки неспроможності підприємців. На першому етапі втручання держави носило каральний характер, який в більшості своїй зводився до простої помсти. Поступово законодавство якісно змінювало свої установки, переносячи акценти на майнове забезпечення боргу і його реальне повернення.

Поняття «банкрутство» зустрічається ще в середньовічних джерелах права італійських міст, де використовувались терміни *fuggitivi* – коли неспроможний боржник тікав від своїх кредиторів, та *descoctor* – що означало поступове зменшення майна боржника. В римському праві неповернення боргу визначалося як небезпека для життя боржника та призводило до обов'язкового захоплення його майна кредиторами [17, с.123].

Впродовж довготривалого розвитку інституту банкрутства використовувались різноманітні терміни в основному для визначення стану боржника в той момент, коли він не в змозі виконувати свої зобов'язання перед іншими кредиторами. Лексично слово «банкрутство» походить від латинських слів «*bancus*» (лава) та «*ruptus*» (зламаний). «Банком» спочатку називалася встановлювана в людних місцях (наприклад, ринки або ярмарки) лава, на якій лихварі проводили свої операції і оформлювали документи. Коли власник такого «банку» розорився, він ламав свою лаву і припиняв свою діяльність [14, с. 20].

В Київській Русі неплатник або злісний банкрут прирівнювався до злодія. Кредитори мали законне право розпоряджатися майном боржника, навіть продавати неплатоспроможного боржника разом з його майном. В часи середньовіччя гарантом забезпечення повернення боргу виступав сам боржник,

а саме його життя, особиста свобода та недоторканність [16, с. 36]. Взагалі, перші законодавчі акти багатьох європейських країн виходили з тлумачення банкрутства як власне злочину. Однак в результаті розвитку людства, суспільних відносин і безпосередньо економічних законів, зміст поняття банкрутства та неспроможності змінювався, іноді ці поняття ототожнювались та застосовувались одне замість одного. Банкрутство сприймається нами як невід’ємний елемент ринкової економіки. Система норм, що регламентує відносини, пов’язані з банкрутством, являє собою господарсько-правовий інститут, якому властиве об’єднання публічно-правових та приватно-правних засад [23, с. 29].

У сучасній науковій економічній та правничій літературі є безліч тлумачень терміна “банкрутство”. Цей термін вживається у багатьох суспільно-політичних і природничих науках, кожна з яких дає йому своє тлумачення (зараз особливо часто термін вживається у політології). Сутнісна характеристика банкрутства суб’єкта господарювання представлена на рис. 1.1.

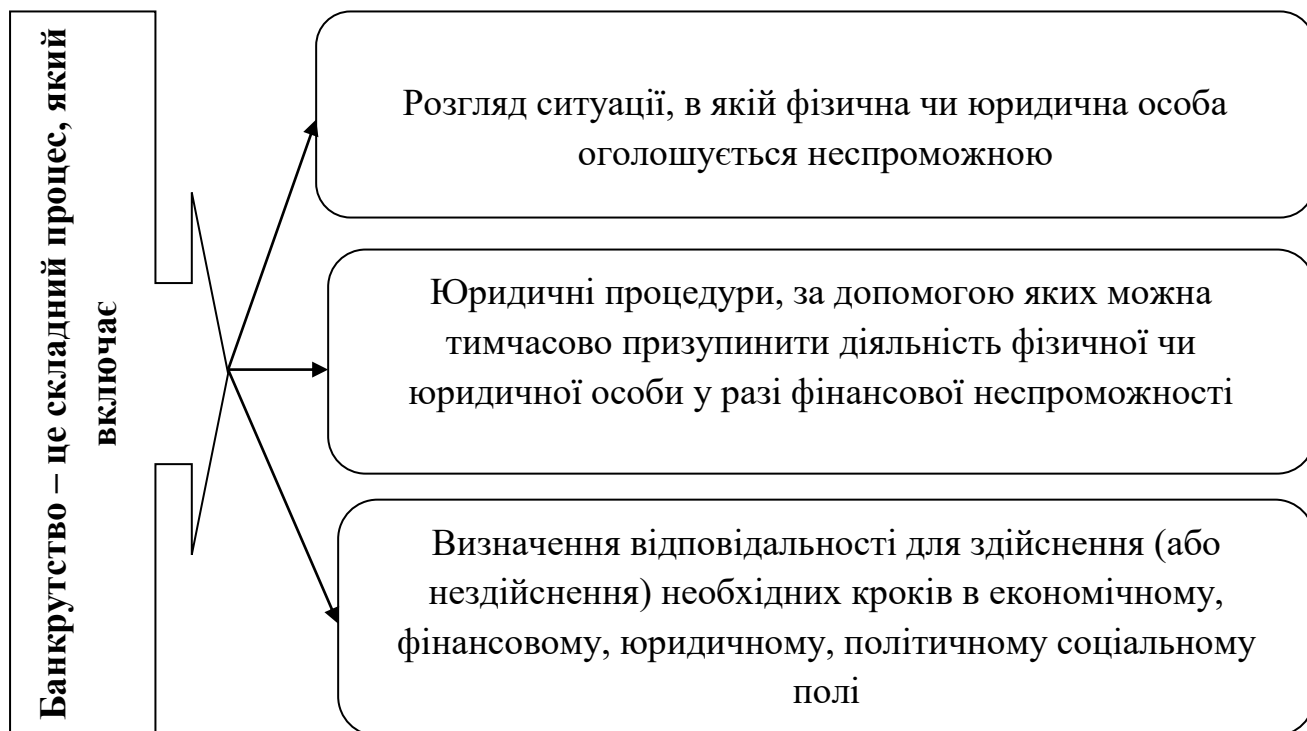

Рис. 1.1 Сутнісна характеристика банкрутства суб’єктів господарювання

Причиною існування великої кількості визначень є багатогранність цього поняття, неоднозначність у проявах і часто несподіваність наслідків. І донині тривають теоретичні обґрунтування. У зв'язку з цим доцільно розглянути найтипівіші визначення поняття “банкрутства”, які трапляються у зарубіжних і вітчизняних наукових публікаціях.

Так, згідно з законом України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” “банкрутство – це визнана арбітражним судом нездатність боржника відновити свою платоспроможність і задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше, як через застосування ліквідаційної процедури” [9].

Терещенко О. дає таке визначення: “банкрутство підприємств – це наслідок глибокої фінансової кризи, система заходів щодо управління якою не дала позитивних результатів” [21, с. 39].

На думку Бланка І.О., банкрутство – це встановлена в судовому порядку фінансова неспроможність підприємства, тобто нездатність підприємства задовольнити в установлені строки пред'явлені до нього з боку кредиторів вимоги, та виконати зобов'язання перед бюджетом [5].

Пластун О.Л. вважає, що банкрутство – це підсумковий результат глибокої фінансової кризи, що унеможливорює нормальну діяльність підприємства та робить його неплатоспроможним [17].

Банкрутство – це неспроможність підприємства фінансувати поточну операційну діяльність і погасити термінові зобов'язання, так вважають Швиданенко Г. О., Олексюк О.І. [27]

Отже, банкрутство – це стадія, коли підприємство вже не може вже нічого вдіяти, коли всі спроби подолати кризу були марними і наступна стадія в яку ввійде підприємство, буде його ліквідація. Це також невідповідність фінансово-економічного становища підприємства до кредиторських вимог (різних груп впливу), величина яких визначається судом та частково або повністю задовольняється через застосування ліквідаційної процедури.

Для боржника визнання себе банкрутом є можливістю припинення невиконаних зобов'язань, а також можливістю вигідної реалізації своїх активів у рахунок погашення боргових зобов'язань [26].

Боржник – суб'єкт підприємницької діяльності, неспроможний виконати свої грошові зобов'язання перед кредиторами, у тому числі зобов'язання щодо сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, податків і зборів (обов'язкових платежів), протягом трьох місяців після настання встановленого строку їх сплати [1].

Суб'єкт банкрутства (банкрут) – боржник, неспроможність якого виконати свої грошові зобов'язання встановлена господарським судом. Суб'єктами банкрутства не можуть бути відокремлені структурні підрозділи юридичної особи (філії, представництва, відділення тощо), а також фізичні особи - підприємці за грошовими зобов'язаннями, що виникли безпосередньо у фізичної особи на підставах, не пов'язаних із здійсненням такою особою підприємницької діяльності [6,с.165].

Банкрутство характеризує реалізацію катастрофічних ризиків підприємства в процесі його фінансової діяльності, внаслідок якої воно нездатне задовольнити у встановлений термін пред'явлені з боку кредиторів вимоги й виконати зобов'язання перед бюджетом.

Хоча банкрутство підприємства є юридичним фактом (тільки арбітражний суд може визнати факт банкрутства), в його основі лежать переважно фінансові причини.

Банкрутство значної частини фірм, особливо нових, зафіксовано у всіх країнах, де ведеться подібна статистика. Англійські дослідники зазначають, що близько 70-80% нових фірм припиняють свою діяльність до кінця другого року існування. У класичній ринковій економіці, як зазначають західні фахівці, зовнішні фактори спричиняються 1/3, а внутрішні – 2/3 всіх банкрутств.

Банкрутство у розвитку економіки та суспільства розглядають, як правило, як негативне явище. Оскільки вважається, що функціонування

фінансово нестійких підприємств призводить до погіршення ситуації в економіці загалом.

З таким твердженням можна погодитися за умови, якщо:

- негативні фінансові та інші економіко-соціальні показники є у більшості підприємств країни – “економічна пандемія банкрутства” (економічна пандемія банкрутства притаманна підприємствам, які діють на території країни, де відбувається фінансово-економічна криза);
- підприємство є стратегічним суб’єктом господарювання економіки країни і зникнення такого підприємства зумовлює порушення технологічного ланцюжка у виробництві, скорочення надходжень до державного бюджету;
- зникає велике підприємство і на його місці не з’являється нове, що зумовлює соціальну напруженість в регіоні, країні;
- підприємство виготовляло продукцію або надавало послуги з низьким рівнем еластичності або з нульовою еластичністю (як правило, природні монополії);
- банкрутство є фіктивним або зумисним з метою зміни власності, акціонерів тощо, що порушує інтереси груп впливу (працівників, менеджерів, акціонерів, суспільства тощо).

Разом з тим банкрутство доцільно розглядати і як процес еволюційного розвитку економіки будь-якої країни. Тобто інститут банкрутства дає змогу оздоровити економіку країни шляхом ліквідації фінансово нестійких підприємств та створити нові підприємства. Як зазначають науковці, тільки розвиток по-справжньому здорової системи ринкової конкуренції однозначно розкриває, які системи й форми господарювання життєздатні й прогресивні, а які приречені на банкрутство і природне відмирання. Інститут банкрутства дає змогу регулювати ринок виробника, не допускаючи перевиробництва, яке може призвести до економічних криз.

1.2. Види банкрутства та причини його виникнення

Як правило, одна або навіть кілька причин не призводять суб'єкт підприємницької діяльності до банкрутства спонтанно. Зазвичай економічна неспроможність настає внаслідок поступового, досить тривалого процесу їх взаємодії в умовах відсутності або недостатньої уваги, вищого менеджменту, до загроз зовнішнього середовища та слабких сторін діяльності компанії.

Існують декілька різновидів стану банкрутства (рис. 1.2). Розглянемо детальніше види банкрутства.

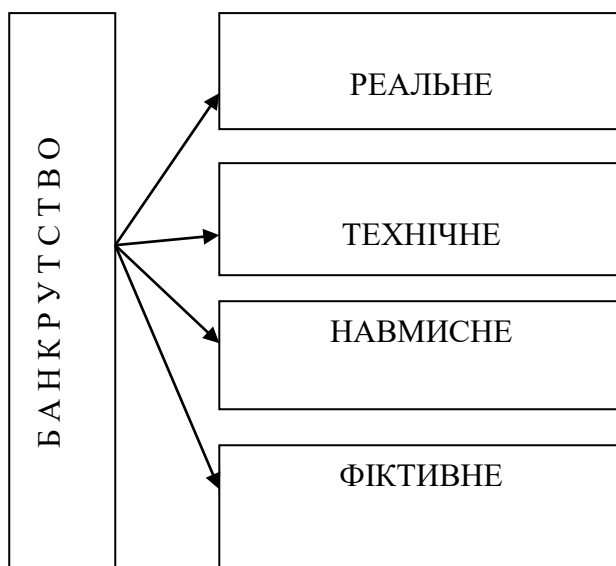

Рис. 1.2 Види банкрутства підприємств

Реальне банкрутство - повна неспроможність підприємства відновити в наступному періоді свою фінансову стабільність і платоспроможність через реальні втрати капіталу. Таке підприємство юридично оголошується банкрутом.

Технічне банкрутство - банкрутство, що спричинене суттєвим простроченням дебіторської заборгованості та перевищенням цієї заборгованості над кредиторською, а сума активів істотно перевищує фінансові зобов'язання. При ефективному антикризовому управлінні підприємство, як правило, не оголошується банкрутом юридично.

Навмисне банкрутство - навмисне створення або збільшення керівником або власником підприємства його неплатоспроможності, нанесення економічного збитку в особистих інтересах або інтересах інших осіб, заздалегідь некомпетентне фінансове керівництво. наприклад, розпорядження про внесення неправдивої інформації у звітну документацію, угоди про надання пільгових (безвідсоткових) кредитів своїм родичам чи знайомим, оформлення угод купівлі-продажу, укладених на наперед відомих не вигідних умовах тощо. Метою таких угод є ухилення від сплати податків, а також приховування майна від конфіскації. Виявлені факти переслідуються карним законодавством.

Фіктивне банкрутство - заздалегідь неправдиве оголошення підприємством про свою неплатоспроможність з метою введення в оману кредиторів для отримання від них відстрочки виконання своїх зобов'язань або знижки на суми кредиторської заборгованості. Виявлені факти переслідуються карним законодавством [19, С. 73].

У вітчизняній практиці виділяють зловживання інститутом банкрутства через низький рівень правової захищеності економічних відносин; значну латентність серед злочинів економічної спрямованості; недосконалість та неврегульованість законодавства у сфері банкрутства, а також зловживання як з боку боржника, так і з боку кредитора. Найпоширенішими зловживаннями інститутом банкрутства є два останніх.

Мотивація зловживання з боку боржників полягає у прагненні ухилитися від оплати своїх грошових зобов'язань. Суспільна небезпека цих дій характеризується не тільки заподіянням матеріальної шкоди кредиторам, а й безпосередньо підривають основи позики й кредиту. Найтипівішими способами зловживань з боку боржників є: ухилення від сплати податків (податкового боргу) через банкрутство; виведення активів підприємства-боржника або незаконне їх заміщення тощо. Найчастіше при даному банкрутстві реалізуються схеми, які передбачають акумулювання всіх пасивів на підприємстві-боржнику з метою збільшення його неплатоспроможності та

виведення його активів на новостворене підприємство ще до початку процедури банкрутства [18].

Мотивації зловживання з боку кредиторів полягають у прагненні до переділу власності. Суспільна небезпека цих дій характеризується зниженням інвестиційної активності в регіоні та як наслідок – і в державі. Найтиповішими способами вчинення зловживань з боку кредиторів є: використання банкрутства як інструмента у корпоративній конкуренції; штучне збільшення заборгованості та ініціювання процесів банкрутства з метою придбання у подальшому майна за невиправдано низькою ціною.

Причини виникнення банкрутства поділяють на зовнішні (екзогенні) та внутрішні (ендогенні). До зовнішніх належать кризотворчі фактори: економічні, політичні, соціальні, що обумовлені недосконалістю державної політики, а також фактори негативного успадкування (успадковані від командно-адміністративної системи); інфляція та криза неплатежів; ринкові фактори (негативна ринкова кон'юнктура); фактори взаємодії з партнерами; інноваційні фактори; ресурсний дефіцит; природні катастрофи.

Внутрішні причини об'єднує: недосконалість системи управління потенціалом підприємства (управлінським, маркетинговим, трудовим, фінансовим, санаційним, інфраструктурним, інформаційним, потенціалом відтворення), нераціональні управлінські рішення, виробничий потенціал, та ін. [12].

Основні причини виникнення банкрутства представлені на рис. 1.3.

За даними дослідження Всесвітнього банку, ефективність процедури відновлення платоспроможності й банкрутства в Україні є низькою. Адже в середньому вдається відшкодувати всього близько 9% вимог кредиторів, у той час як цей середній показник у розвинених європейських країнах становить 67%, у державах Східної Європи й Азії – 28%.

Крім того, в основному всі процедури банкрутства призводять до ліквідації компаній-боржників, а не до відновлення їх платоспроможності, –

менше 10% справ закінчуються оздоровленням. В інших державах цей показник становить 60-85% [10, с. 38].

Рис. 1.3 Причини виникнення банкрутства

Умови ведення бізнесу в Україні є вкрай несприятливими і не дозволяють оперативно відновити платоспроможність боржника. За даними Світового банку і Міжнародної фінансової корпорації позиція України у рейтингу «Ведення бізнесу» за індикатором «Банкрутство» є низькою порівняно з

іншими країнами світу. За показником «Банкрутство» Україна у 2016 р. посіла 83 місце серед 189 країн світу, бізнес-клімат яких досліджувався.

У 2019 році в Україні почав діяти Кодекс з процедур банкрутства. Він реформував процедуру банкрутства підприємств. Також запроваджено нову процедуру визначення неплатоспроможності фізичних осіб, яка має вирішити проблему банкрутства для громадян через створення механізму реструктуризації і списання боргу. Згідно статистичної інформації з жовтня 2019 року по вересень 2020 року було подано лише 402 заяви про неплатоспроможність. З них лише за 180 заявами (45%) було відкрито провадження, а завершена процедура лише за 29 справами (7%) [11].

В Україні зафіксовано зменшення частки поверненого капіталу кредиторам з 8,9 цента за 1 долар до 8,7 цента. Для порівняння у США при банкрутстві можна повернути 81,5 цента з долара, у Німеччині – 78,1 цента.

Також стримуючим фактором виступають високі витрати підприємств під час процедури банкрутства, що в Україні складають 42% від статутного капіталу. Високі витрати підприємства при його закритті (судові витрати, оплата послуг юристів, ліквідаційної комісії тощо) не дозволяють власникам та кредиторам в належній мірі розподілити майно компанії, що ліквідується. Експерти пояснюють такий високий відсоток «втрат» бізнесу під час банкрутства ще й тим, що часто боржник потрапляє в цей процес у фінансовому стані, що об'єктивно не дозволяє відновити платоспроможність. Головною причиною такої проблеми є виведення активів неплатоспроможного боржника ще до ініціювання справи про банкрутство.

До визначальних обставин, що породжують банкрутство можна віднести втрату платоспроможності і виникнення кризової ситуації. Саме до цих подій необхідно сконструювати чіткий, ефективний механізм запобігання неспроможності у зрізі окремих фаз кризи: у першій фазі він призначений для раннього виявлення втрати платоспроможності, у другій – недопущення невігідного для підприємства розвитку кризової ситуації, що призводить до

банкрутства, або спрямованого на відновлення платоспроможності, якщо на першій стадії вона була втрачена.

Отже, велика кількість проблем, нестабільність економіки, нераціональність та непрофесійність реформ продовжують створювати велику кількість ендогенних та екзогенних чинників банкрутства суб'єктів господарювання. В той же час, розуміння цих чинників визначення характеру їх впливу на діяльність підприємства дає можливість визначити пріоритети державної політики, організувати управління наявними виробничими, фінансовими, трудовими та іншими ресурсами таким чином, щоб не допустити банкрутства.

1.3. Моделі оцінки банкрутства підприємства

Сучасна економічна практики має достатньо велику кількість різних вітчизняних та закордонних методик, прийомів та способів прогнозування фінансових показників, включаючи методики прогнозування можливого настання фінансової неспроможності (банкрутства). Багато з них побудовані на визначенні фінансових показників на основі фінансової звітності підприємства, а деякі враховують складні математичні моделі. Відповідно, правильна оцінка загрози настання банкрутства нерозривно пов'язана із прогностичними процесами. Тому питання вибору необхідної моделі для оцінки імовірності банкрутства підприємства є основним при визначенні майбутньої стратегії розвитку підприємства. Більшість сучасних як вітчизняних, так і закордонних науковців визначають два основних підходи до визначення ризику настання банкрутства. Один підхід можна визначити як фінансовий, який базується на фінансових даних про діяльність економічного суб'єкта, використовуючи при цьому кількісні показники. Це, як правило, багатофакторні моделі, які передбачають облік змін в економіці та зовнішньому середовищі підприємства.

Другий підхід можна визначити як статистичний підхід, в основі якого – статистичні дані про підприємства-банкрути.

При обох підходах ключовим аспектом є визначення оптимального значення фінансових коефіцієнтів, яке забезпечує надійність та достовірність у визначенні ймовірності настання банкрутства.

Система діагностики кризового стану та ймовірності банкрутства включає ряд етапів, які логічно продовжують один одного та дозволяють зробити висновок про існування загроз в діяльності підприємства та визначити ймовірність його банкрутства.

В системі антикризового управління доцільно застосовувати таку послідовність діагностики банкрутства:

- перший етап – аналіз ранніх ознак кризового стану підприємства;
- другий етап – економічна оцінка та аналіз бухгалтерського балансу підприємства;
- третій етап – аналіз фінансового стану підприємства за групами коефіцієнтів, які характеризують майновий стан, ліквідність та платоспроможність, фінансову стійкість, ділову активність та рентабельність діяльності;
- четвертий етап – діагностика на основі бальних методів (рейтингової оцінки);
- п'ятий етап – дискримінантний аналіз (моделі Е. Альтмана, Спрінгейта, Р. Ліса, Конана і Гольдера, У. Бівера, Таффлера і Тішоу, Фулмера та інші).

Коефіцієнт Альтмана. Найбільш поширена у практиці оцінки стану підприємства модель професора Нью-Йоркського університету Едварда Альтмана, розроблена ним у 1968 році. Е.Альтман спроектував методику розрахунку індексу кредитоспроможності як індикатора фінансового стану підприємства та ймовірності його банкрутства, який одержав назву “Z-рахунку Альтмана” (або “Індекс Альтмана”). Індекс Альтмана розраховується за формулою:

$$Z = 1,2K_1 + 1,4K_2 + 3,3K_3 + 0,6K_4 + 0,99K_5, \quad (1.1)$$

де K_1 - результат від ділення суми оборотного (робочого) капіталу на загальну суму активів;

K_2 - частка від ділення розміру нерозподіленого прибутку на загальну суму активів підприємства;

K_3 - результат від ділення суми виробничого прибутку на загальну суму активів;

K_4 - частка від ділення ринкової вартості простих і привілейованих акцій на загальну суму зобов'язань;

K_5 - результат від ділення суми продаж на загальну суму активів підприємства.

Нормальне значення індексу Z дорівнює 2,675.

Ступінь можливості банкрутства на основі індексу Z може бути визначена залежно від його рівня: якщо значення індексу 1,8 та нижче, можливість банкрутства дуже висока; від 1,81 до 2,6 - висока; від 2,61 до 2,9 - низька; від 2,91 до 3,0 і вище - дуже низька. Розподіл підприємств за імовірністю банкрутства може бути й іншим в залежності від специфіки галузей та підгалузей.

У зв'язку з тим, що дана модель "Z-рахунку" не могла бути використана для діагностики більшості підприємств у 1983 році Альтман модифікував свою модель для підприємств, акції яких не котируються на фондовій біржі:

$$Z = 0,717X_1 + 0,847X_2 + 3,107X_3 + 0,42X_4 + 0,995X_5, \quad (1.2)$$

де X_1 - відношення оборотного капіталу / сумі активів;

X_2 - відношення нерозподіленого прибутку / сумі активів;

X_3 - відношення операційного прибутку / сумі активів;

X_4 - відношення ринкової вартості акцій / заборгованості (для компаній, акції яких котируються на біржі);

X_4 - відношення балансової вартості власного капіталу / залученому капіталу (для компаній, акції яких не котируються на біржі);

X_5 - відношення прибутку / сумі активів.

Граничне значення Z у цій моделі дорівнює 1,23.

Слід зауважити на кількох важливих моментах, що призводять до погіршення прогнозу ймовірності банкрутства підприємства у випадку здійснення його оцінки з використанням Z -коефіцієнту Альтмана. Перш за все слід наголосити на вагових коефіцієнтах для обох рівнянь Альтмана. Для Z -коефіцієнту вони були розраховані на основі статистичної бази з 66 підприємств Америки за 19 років.

Зрозумілим є те, що кожна країна має власні особливості розвитку національної економіки. Відповідно, отримані вагові коефіцієнти моделі по своїй суті відображатимуть ефективний механізм усунення фінансової кризи саме для американських підприємств. По-друге, вагомою умовою у процесі визначення вагових коефіцієнтів є особливості ведення фінансового та бухгалтерського обліку на підприємствах.

У чистій теорії можна стверджувати, що при визначенні вагових коефіцієнтів для обох рівнянь автор відштовхувався від базисних фінансових термінів, наявних у світовій практиці. Проте, фактично, відмінність у веденні обліку призводить до погіршення рівня адекватності таких коефіцієнтів з фінансовим станом компанії. Завищена оцінка за фінансовими показниками одного з елементів моделі може призводити до хибних висновків стосовно схильності підприємства до банкрутства.

У процесі дослідження динаміки фінансових показників підприємств-боржників у 1972 році англієць Ліс розробив нову модель прогнозування банкрутства, яка певним чином відрізняється від “ Z -рахунку” Альтмана і має вигляд:

$$Z = 0,063X_1 + 0,092X_2 + 0,057X_3 + 0,001X_4, \quad (1.3)$$

- де X_1 - оборотний капітал / сума активів;
 X_2 - прибуток від реалізації /сума активів;
 X_3 - нерозподілений прибуток / сума активів;
 X_4 - власний капітал / позиковий капітал.

Оптимальне значення Z у даній моделі дорівнює 0,037.

Останнім досягненням зарубіжних науковців у сфері прогнозування банкрутства стала модель Таффлера. Результати своїх досліджень він опублікував у 1997 році, де і запропонував наступну модель:

$$Z = 0,53X_1 + 0,13X_2 + 0,18X_3 + 0,16X_4, \quad (1.4)$$

- де X_1 - прибуток від реалізації / короткострокові зобов'язання;
 X_2 - оборотні активи / сума зобов'язань;
 X_3 - короткострокові зобов'язання/сума активів;
 X_4 - обсяг продажів (виручка) / сума активів.

Якщо величина Z -рахунку більша за 0,3, це свідчить про те, що підприємство має непогані довгострокові перспективи, якщо менше 0,2 - то банкрутство є більш ніж ймовірним.

Дотримуючись запропонованого Е. Альтманом підходу з використанням механізму покрокового дискримінантного аналізу, Спрінгейта досліджував 19 найбільш часто використовуваних коефіцієнтів. В остаточному варіанті моделі залишилося тільки чотири показника:

$$Z_C = 1,03C_1 + 3,07C_2 + 0,66C_3 + 0,4C_4 \quad (1.5)$$

- де C_1 - робочий капітал/сума активів;
 C_2 - прибуток до сплати податків і відсотків/сума активів;
 C_3 - прибуток до сплати податків/короткострокова заборгованість;

C_4 - виручка від реалізації продукції, товарів, послуг/сума активів.

Вважається, що точність прогнозування банкрутства за цією моделлю достатньо висока і складає 92 %, проте з часом цей показник зменшується, а якщо $Z_C < 0,862$, то підприємство є потенційним банкрутом.

Однак необхідно відмітити, що використання вищенаведених моделей вимагає великої обережності. Тестування підприємств за цими моделями показало, що вони не зовсім підходять для оцінки ризику банкрутства вітчизняних суб'єктів господарювання. Це відбувається тому, що дані моделі не враховують специфіку структури капіталу та господарської діяльності підприємств різних галузей.

Крім зазначених вище моделей і найбільш застосовуваних для оцінки ймовірності банкрутства підприємств використовують ще й такі методи.

Універсальна дискримінантна функція. Результатом аналізу переважної більшості методів оцінювання ймовірності банкрутства стала узагальнююча дискримінантна функція. В її основі лежать показники, які дають оцінку поточної ліквідності та дохідності підприємства, ефективності прийняття управлінських рішень, збутову політику та ін.[21]

Використання відповідної функції дозволяє підвищити рівень адекватності прогнозованого фінансового стану підприємства в порівнянні з аналогічним рівнем, розрахованим за коефіцієнтом Альтмана. Це викликано рядом причин, серед яких зокрема важливу роль відіграла деталізація основних критеріїв оцінки для визначення ймовірності банкрутства підприємства.

Метод відносних та абсолютних приростів. За цим методом оцінка фінансового стану підприємства здійснюється на основі низки фінансових показників, які використовуються в кількісних прогнозних моделях. Методика ґрунтується на «читанні» фінансової звітності підприємства. Усі попередні моделі лише дають оцінку фінансової рівноваги підприємства та є ефективними виключно в ситуації перебування підприємства вже в кризовому стані. Метод приростів, на відміну від вище описаних, здійснює поточний моніторинг

фінансового стану підприємства за рахунок аналізу темпів приросту як фінансових показників, так і більшості регресорів попередніх моделей. На сьогоднішній день відповідний метод є досить поширеним. Проте його застосування потребує фахівців, які можуть правильно проаналізувати фінансову звітність підприємства.

Показник Аргенті. Методика оцінювання рівня фінансової стійкості підприємства згідно Аргенті полягає у висуненні гіпотез стосовно діяльності обраного суб'єкту господарської діяльності. Перш за все, робиться припущення, що на підприємстві відбувається процес, який веде його до банкрутства. Друге припущення говорить про те, що цей процес для свого завершення потребує кілька років. Згідно третьої гіпотези спостережуваний процес погіршення фінансового стану розподіляється на три умовні етапи: недоліки, помилки та симптоми. Попереджувальним механізмом попередження банкрутства для даного показника виступає А-рахунок, методика визначення якого базується на рейтинговому оцінюванні підприємства за набором визначених критеріїв.

У разі перевищення для підприємства розрахункового значення показника Аргенті визначеного рівня висувається гіпотеза про можливість банкрутства підприємства в найближчі 5 років.

Недоліками такого методу оцінки фінансового стану підприємства є суб'єктивний характер як самого переліку критеріїв для розрахунку показника Аргенті, так і, власне, розраховані експертами їх значення для конкретного підприємства.

Аналізуючи вищезазначене, можна дійти до висновку про відсутність досконалого механізму оцінки фінансової стійкості підприємства, використовуючи виключно фінансові показники та окремі рейтингові системи. Суперечності у виборі показників для моделей прогнозування банкрутства призводять до зниження адекватності розрахованої оцінки фінансового стану підприємства, неврахування впливу показників з низькими ваговими

коефіцієнтами та відмови від синергетичного ефекту, присутнього внаслідок взаємодії між окремими показниками.

Основними проблемами застосування зарубіжних моделей прогнозування банкрутства у вітчизняній практиці є: відсутність статистики по підприємствам-банкрутам, невизначеність бази розрахунку вагових показників, відсутність вщасемозв'язку нормативних значень з умовами та особливостями української економіки, в розрахунках використовуються застарілі дані, відсутня можливість проаналізувати динаміку зміни імовірності настання неспроможності, відсутність галузевої специфіки.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ДІАГНОСТИКА БАНКРУТСТВА ФГ «ПАРУС»

2.1 Характеристика підприємства

Фермерське господарство «Парус» розташоване у Первомайському районі Миколаївської області, с. Мигія, вул.Первомайська 50. У своїй діяльності господарство керується вимогами чинного законодавства України, внутрішніми нормативними документами, а при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності чинним законодавством України про зовнішньоекономічну діяльність, міжнародними правовими нормами.

Метою діяльності Підприємства є здійснення виробничо-господарської та іншої діяльності, направленої на задоволення потреб підприємств всіх форм власності та громадян в продукції Підприємства та отримання від цієї діяльності прибутку.

Предмет діяльності Підприємства:

- виробництво сільськогосподарської продукції;
- виробництво, вирощування, заготівля, переробка, фасування (розфасування) і реалізація продукції та сировини сільськогосподарського, рослинного, тваринного та біологічного походження та промислової продукції, як власного виробництва так і придбаної;
- надання виробничих, побутових та інших послуг населенню, підприємствам та організаціям;
- підприємство має право займатися іншими видами діяльності при умові, якщо це не суперечить чинному законодавству України.

Кліматичні умови району, в якому розташоване ФГ «Парус» відносяться до континентальних; вони характеризуються нестачею опадів, низькою відносною вологістю та високими температурами влітку. Багаторічна

середньодобова відносна вологість повітря за період квітень – жовтень складає 61% (сама висока у жовтні – 72% і сама низька в липні – 35%). Кількість днів за цей й же період з відносною вологістю нижче 56% складає 30,4% загальної кількості.

Причому, найбільша кількість таких днів буває в липні та серпні. Це вказує на можливість повітряних посух, що створюють умови сильного випарювання вологи ґрунтом та рослинами.

Середньорічна температура повітря в районі розташування господарства за декілька останніх років складає +10°C. Самим теплим місяцем є липень, самим холодним – січень з температурою -10°C. Середня тривалість без морозного періоду складає 190 – 200 діб. Вегетаційний період холодостійких культур складає 220 діб, а відносно теплолюбних – 180діб.

Середній розмір поля рільничих культур складає 220 – 250 га.

У цілому рельєф та гідрологія території господарства сприятливі для вирощування сільськогосподарських культур, механізованого обробітку ґрунту, збору врожаю та отримання високих результатів.

Земля – основа аграрного виробництва. Аграрні формування повинні берегти закріплені за ними землі, раціонально їх використовувати і збільшувати родючість.

Господарство має зернову спеціалізацію з інтенсивним виробництвом соняшника і плодово-ягідних культур. У середньому за дослідний період на продукцію рослинництва припадає 81,4% від товарної продукції господарства, на продукцію тваринництва 8,3%, а на допоміжні виробництва з надання робіт і послуг на сторону 10,3%.

На рис. 2.1 зображена структура товарної продукції ФГ «Парус» в середньому за період з 2017 по 2019 роки.

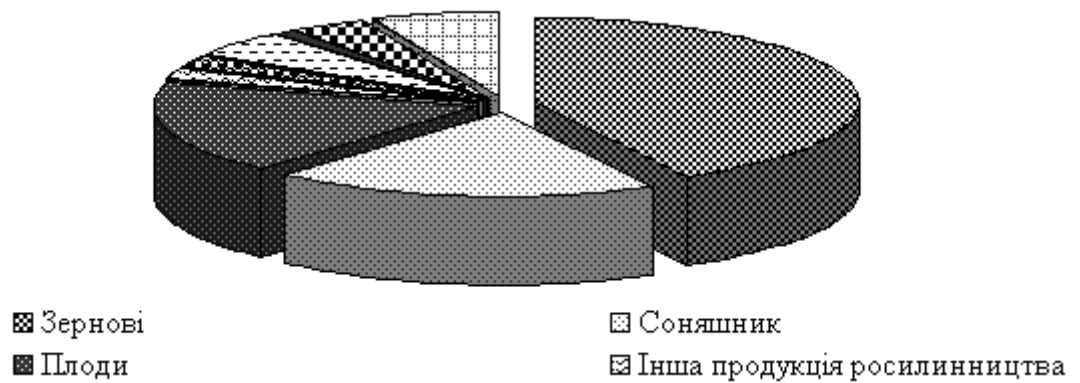

Рис. 2.1 Структура товарної продукції ФГ «Парус»

Для аналізу структури, стану та використання земельних ресурсів визначають такі показники: структуру земельних угідь (процентне відношення видів угідь у загальній земельній площі); коефіцієнт освоєння землі під сільськогосподарське виробництво (відношення площі сільськогосподарських угідь до загальної площі землі, закріпленої за господарством); коефіцієнт розораності сільськогосподарських угідь (відношення ріллі до сільськогосподарських угідь); коефіцієнт використання ріллі (відношення площі, зайнятої під сільськогосподарські культури до загальної площі ріллі). Розмір та структура земельних угідь ФГ «Парус» показана в табл.2.1.

Таблиця 2.1

Розмір та структура земельних угідь ФГ «Парус»

Угіддя	Структура		
	загальна площа	земельні угіддя	с.-г. угіддя
Загальна земельна площа, га	3501	100	х
у т.ч. сільськогосподарські угіддя	3469	99,1	100
з них: рілля	2745	78,4	79,1
пасовища	488	13,9	14,1
Коефіцієнт освоєння землі	0,99	х	х
Коефіцієнт розораності	0,79	х	х
Посівна площа	2300	х	х
Коефіцієнт використання ріллі	0,84	х	х
Багаторічні насадження	165	47	4,7
Сінокоси	71	2,1	2,1

Земельний фонд господарства протягом останніх 5 років залишався майже незмінним. Загальна площа господарства – 3501 га, з яких 99,1% або 3469 га припадає на сільськогосподарські угіддя. Площа ріллі – 2745 га, що складає 78,4% від загальної земельної площі та 79,1% від сільськогосподарських угідь. На пасовища припадає 488 га (або 13,9% – від загальної площі та 14,4% – від площі с/г угідь). В господарстві в наявності є зрошувальні землі, частка яких складає 59,6% від загальної земельної площі та 68,2% від сільськогосподарських угідь. Динаміка структури земельних угідь за останні 5 років представлена у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Динаміка структури земельних угідь ФГ «Парус»

Земельні ресурси	2015		2016		2017		2018		2019	
	га	%	га	%	га	%	га	%	га	%
Сільськогосподарські угіддя	3624,4	97,2	3430,2	100	3519	100	3519	100	3469,3	100
рілля	2838,8	76,1	2722	79,4	2728	77,5	2745	78,0	2745	79,1
сінокоси	75,4	2,02	75,4	2,2	75	2,1	75	2,1	71	2,0
пасовища	628	16,8	528	15,4	528	15,0	528	15,0	488	14,1
багаторічні насадження	187	5,01	104,8	3,0	188	5,4	171	4,9	165,3	4,8
Всього земель	3729,2	100	3430,2	100	3519	100	3519	100	3469,3	100

У ФГ «Парус» протягом досліджуваного періоду відбулися незначні зміни у розмірах земель. Площа сінокосів, завдяки зменшенню частки тваринництва у діяльності господарства, зменшилась на 4,4 га, пасовищ – на 140 га. Структура використання сільськогосподарських угідь свідчить про рослинницький напрямок виробництва. Площа ріллі займає 79,1%, площа під багаторічні насадження становить 4,8%, сінокоси та пасовища займають лише 16,1%.

2.2 Оцінка фінансово-економічної діяльності ФГ «Парус»

Фінансовий стан підприємства залежить від результатів його виробничої, комерційної та фінансово-господарської діяльності.

Головне завдання оцінки фінансового стану підприємства – своєчасно виявити й усунути недоліки у фінансовій діяльності, знайти управлінські рішення для поліпшення фінансового стану підприємства та уникнути його банкрутства.

Головним із шляхів покращення фінансового стану є мобілізація внутрішніх резервів підприємства - явних та прихованих.

Важливою економічною категорією, яка характеризує діяльність підприємств є рентабельність. Рентабельність - показник економічної ефективності сільськогосподарського виробництва, який свідчить про те, що господарство отримує від своєї діяльності прибуток.

Прибуток - економічний показник який залежить від кількості і якості реалізованої продукції, її структури, рівня собівартості і фактичних цін реалізації.

Аналіз економічних показників господарства в порівнянні з аналогічним – конкурентом показано в табл.2.3.

Таблиця 2.3

Економічні показники діяльності ФГ «Парус» у порівнянні з конкурентами за 2019 р.

Показники	ФГ «Парус»	ФГ «Руслан»	У середньому по підприємствам району	Показники у % до	
				Сусіднє господарство	середні дані по району
1	2	3	4	5	6
Валова продукція, т. грн.	2124	917	5966,3	231,4	35,6
Валовий прибуток, т. грн.	72	12	68	–	–
Товарна продукція, т. грн.	1851,2	922,7	947	200,7	30,5

Продовження табл. 2.3

1	2	3	4	5	6
Площа с/г угідь	3469	750,9	3754,3	462	92,4
у т. ч. рілля	2745	613,4	2792,5	447,5	98,3
Кількість працівників	96	45	194,3	215	49,4
Вартість основних фондів, тис.грн.	2189,7	167,2	1689,6	1309,6	129,6
Валове виробництво, ц:					
зерна	2318	438,4	2994,8	528,7	77,4
соняшнику	6839	2833,1	2758	241,4	247,9

Аналіз свідчить, що, за показниками потужності ФГ «Парус» більше ніж сусіднє господарство. Більш ніж в 2 рази вищий рівень виробництва валової та товарної продукції. При цьому вартість основних виробничих фондів більше ніж 2000 тис. грн., а кількість працівників більше на 51 особу. Значно перевищує сусіднє господарство по валовому виробництву всіх видів сільськогосподарської продукції.

Порівняння з середніми даними по району, показує нам що досліджуване господарство має середні розміри, оскільки відхилення від середніх даних незначне. Так площа сільськогосподарських угідь менша на 8,6% або на 285,3 га. Площа ріллі менша на 1,7%. По вартості основних виробничих фондів ФГ «Парус» більше на 29,6% за середніми даними по району, відхилення по валовому виробництву сільськогосподарської продукції в основному не перевищує 25%.

Структура товарної продукції (табл. 2.4) відображає спеціалізацію підприємства, і визначається, як відсоткове співвідношення продукції окремих культур і галузей в загальній сумі вартості товарної продукції по господарству, яка приймається за 100%.

Структура товарної продукції господарства

Види товарної продукції	Вартість товарної продукції, тис грн			
	2017	2018	2019	В середньому за 3 роки
1	4	5	6	7
Зернові	624,0	615,5	617,2	618,9
Соняшник	224,0	60,7	583,8	289,5
Плоди	212,0	152,0	448,1	270,7
Інша продукція	4,0	43,2	69,0	38,7
Всього по рослинництву	1064	871,4	1718,1	1217,8

Господарство має зернову спеціалізацію з інтенсивним виробництвом соняшника і плодово-ягідних культур. У середньому за дослідний період на продукцію рослинництва припадає 81,4% від товарної продукції господарства, на продукцію тваринництва 8,3%, а на допоміжні виробництва з надання робіт і послуг на сторону 10,3%.

Виробництво продукції у сільському господарстві здійснюється на основі органічної єдності таких факторів, як земля, трудові ресурси, засоби і предмети праці. Рівень і темп зростання виробництва продукції і підвищення продуктивності праці залежить від забезпеченості господарства виробничими фондами. Залежно від характеру участі у виробництві і перенесення вартості на готову продукцію, фонди поділяються на основні і оборотні.

Основні фонди – це засоби праці, які неодноразово беруть участь у виробничому процесі, при цьому зберігають свою натурально – речову форму, виконують одну і ту ж функцію впродовж декількох виробничих циклів і переносять свою вартість на виробничу продукцію частинами.

Оборотні фонди представлені в основному предметами праці, які беруть участь в одному циклі виробництва, повністю споживаються в ньому і

переносять свою первісну вартість на готовий продукт, втрачаючи при цьому свою натуральну форму.

Узагальнюючими показниками, які характеризують потребу і забезпеченість підприємства основними засобами є:

- фондозабезпеченість – вартість основних виробничих фондів сільськогосподарського призначення на одиницю площі сільськогосподарських угідь:
- фондоозброєність праці – вартість основних виробничих фондів сільськогосподарського призначення на одного середньорічного працівника, зайнятого у сільськогосподарському виробництві.

Основними показниками, які характеризують економічну ефективність використання оборотних засобів, є коефіцієнт оборотності оборотних засобів (кількість оборотів за рік) і тривалість одного обороту в днях. За допомогою даних табл. 2.5 і 2.6 проаналізуємо ступінь забезпеченості та ефективності їх використання в ФГ «Парус» за три роки. Вартість основних виробничих фондів у 2017 році порівняно з 2019 роком значно зменшились (на 36,5%). Така зміна фондів відобразилась на показниках фондозабезпеченості та фондоозброєності, які знизились відповідно на 23,2% та 34,5%.

Таблиця 2.5

Показники забезпеченості ФГ «Парус» основними виробничими фондами та ефективність їх використання

Показник	2017	2018	2019	2019 до 2017, %
1	2	3	4	5
Середньорічна вартість основних виробничих фондів сільськогосподарського призначення, тис.грн	3449,6	2298,3	2189,7	-36,5
Валова продукція, тис. грн..	1723,2	1321,3	2124,0	+23,3
Площа с.-г. угідь, га	3579	3579	3469	-30,7

Продовження табл.2.5

1	2	3	4	5
Середньорічна чисельність робітників, чол.	116	102	96	-17,2
Фондоозброєність праці, тис.грн./чол.	29,7	22,5	22,8	-23,2
Фондозабезпеченість, тис.грн./100 га	96,4	64,2	63,1	-34,5
Фондовіддача, грн.	0,50	0,58	0,97	+94,0
Фондомісткість, грн.	2,00	1,73	1,03	-48,5

Водночас підвищилась ефективність використання даних фондів, тобто фондівіддача (у відносних показниках) зросла на 94%, а фондомісткість зменшилась на 48,5%.

Обсяг оборотних засобів господарства залежатиме від розмірів виробництва сільськогосподарської продукції і строків її реалізації. Протягом року потреба в оборотних засобах значно коливається. У період, коли створюються сезонні запаси кормів, насіння, інших матеріальних цінностей, а також при зростанні витрат незавершеного виробництва вона різко збільшується.

Із збільшенням сільськогосподарського виробництва потреба у оборотних засобах весь час зростає. Меліорація земель у досліджуваному господарстві сприяє поліпшенню використання оборотних засобів, а також підвищенню родючості ґрунтів (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Ефективність використання оборотних засобів у ФГ «Парус»

Показник	2017	2018	2019	2019 до 2017, %
Середньорічна вартість оборотних засобів, тис.грн.	1428,9	1011,9	1658,1	+16,0
Виручка від реалізації продукції, тис.грн.	1378,2	1065,2	1851,2	+34,3
Коефіцієнт оборотності оборотних засобів	0,96	1,05	1,60	+66,6
Тривалість одного обороту, днів	380	348	228	-40,0

У 2019 р. по відношенню до 2017 р. вартість оборотних засобів збільшилась на 16%. Впровадження комплексної механізації та автоматизації у дослідному господарстві призвело до збільшення коефіцієнта оборотності оборотних засобів до 1,6 (тобто на 67%). Це привело до зниження тривалості одного обороту, тобто з 380 днів – 2017 р., до 228 днів – у 2019 р. Такий стан обумовлений збільшенням виручки від реалізації продукції, яка у 2019 р. по відношенню до 2017 р. збільшилась на 34,3%, що свідчить про оптимальне співвідношення основних і оборотних фондів, яке сприяє підвищенню ефективності сільськогосподарського виробництва.

Від забезпеченості господарства трудовими ресурсами і ефективності їх використання залежать обсяги і своєчасність виконання сільськогосподарських робіт, ефективність використання техніки і, як результат, - обсяги виробництва продукції, її собівартість, прибуток та інші економічні показники. Для характеристики ефективності використання робочої сили використовують наступні показники:

- забезпеченість господарства трудовими ресурсами;
- виробіток на одного робітника (середньорічний, середньодобовий, середньоденний);
- коефіцієнт використання річного фонду робочого часу.

Для аналізу трудових ресурсів господарства розглянемо наступні показники, які приведені в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Забезпеченість господарства трудовими ресурсами та ефективність їх використання

Показники	2017	2018	2019	2019 до 2017, %
1	2	3	4	5
Середньорічна чисельність робітників, чол.	116	102	96	-17,2
Витрати праці, тис. люд.-год.	160,0	80	109	-31,9
Відпрацьовано люд.-днів 1 робітником за рік	147	112	132	-10,2
Середня тривалість робочого дня, год.	7	7	7	-

Продовження табл.2.7

1	2	3	4	5
Вартість валової продукції, тис.грн.	1723,2	1331,3	2124	+23,3
Виробіток одного робітника:				
- середньорічний, тис.грн.	14,86	13,05	22,125	+48,9
- середньодобовий, грн.	75,4	116,5	136,6	+81,1
- середньоденний, грн.	10,8	16,6	19,5	+80,6
Коефіцієнт використання річного фонду робочого часу	0,7	0,4	0,5	-28,6

Середньорічна кількість працівників у господарстві скоротилась на 17% у 2019 році по відношенню до 2017 року. Таке зменшення кількості працюючих призводить до скорочення витрат праці на 31,9%. Зменшується також кількість відпрацьованих людино-днів 1 робітником за рік на -10,2%. Внаслідок зменшення кількості працюючих зростає виробіток на одного працівника: середньорічний - на 48,9%, середньодобовий - на 81,1% та середньоденний на 80,6%. Оскільки значно знижується кількість працівників в господарстві, то зменшується забезпеченість господарства трудовими ресурсами. На 28,6% знизився коефіцієнт використання річного фонду робочого часу по відношенню за аналізований період.

Матеріально-технічна база сільського господарства – це сукупність засобів і предметів праці, які використовуються в сільському господарстві.

Більш детально розглянуті матеріально-технічні ресурси ФГ «Парус» в табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Матеріально – технічні ресурси підприємства

Показники	2017	2018	2019	2019 у % до 2017
1	2	3	4	5
Кількість тракторів, фіз. од.	19	19	18	-5,26
Кількість тракторів в перерахунку на умовні еталонні трактори	14,6	14,6	13,2	-9,6

1	2	3	4	5
Загальна потужність двигунів тракторів, к.с.	2035	2035	1960	-3,6
Кількість зернозбиральних комбайнів, фіз. од.	2	2	2	100
Загальна потужність двигунів комбайнів, к.с.	440	440	440	100
Всього енергетичних потужностей, к.с.	2475	2475	2400	-3,03
Витрачено електроенергії на виробничі потреби, тис.кВт×год.	258	198	174	-32,6

Тракторний парк протягом дослідного періоду скорочується на 1 фізичну одиницю порівняно з 2017 роком, що склало 5,26%. Відповідно і скорочується загальна потужність двигунів тракторів. Кількість зернозбиральних комбайнів залишається незмінною.

Рівень забезпеченості господарства енергетичними ресурсами визначається енергозабезпеченістю господарства та енергоозброєністю праці. Для оцінки рівня використання електроенергії використовують такі показники, як електроозброєність праці і електрозабезпеченість[10].

Рівень механізації сільськогосподарського виробництва визначається відношенням обсягу механізованих робіт до загального обсягу робіт в господарстві, і характеризує розвиток матеріально – технічної бази господарства.

Таблиця 2.9

Показники забезпеченості матеріально – технічними ресурсами

Показники	2017	2018	2019	2019 у % до 2017
Енергозабезпеченість	214,3	214,3	207,8	42,4
Енергоозброєність праці	22,9	32,6	55,8	101,4
Електрозабезпеченість	24	18,4	16,2	81,4
Електроозброєність	2,4	2,6	4,04	194,2

Енергозабезпеченість господарства зменшується в 2 рази протягом аналізованого періоду, це пояснюється істотним скороченням кількості енергетичних потужностей. Проте, енергоозброєність зростає на 1,4%, причиною чого є скорочення кількості працівників на підприємстві. В господарстві скорочується використання електроенергії, про це свідчить зменшення електрозабезпеченості на 18,6%. У 2 рази зростає електроозброєність праці впродовж трьох років. Майже всі процеси у тваринництві механізовані. Рівень механізації робіт у цій галузі знаходиться на рівні не нижче ніж 70%.

Великий вплив на результати господарської діяльності здійснює рівень інтенсифікації виробництва.

Як відомо, розширене відтворення в сільському господарстві може здійснюватись екстенсивним та інтенсивним шляхом. Якщо збільшення виробництва досягається за рахунок розширення посівних площ, то таку форму розширеного відтворення називають екстенсивною.

Якщо ж розвиток виробництва відбувається шляхом поліпшення якості ґрунту, додаткового вкладення засобів на одну і ту ж площу і тим самим досягається підвищення врожайності культур, то такий шлях збільшення виробництва продукції називається інтенсивним. Інтенсифікація є головним напрямом розвитку сільськогосподарського виробництва на сучасному етапі.

Постійний ріст інвестицій на розвиток більш сучасних засобів виробництва, більш кваліфікованої праці в розрахунку на одиницю земельної площі повинні забезпечити основну долю приросту виробництва валової продукції.

Необхідно наголосити на тому, що, щоб залишитися прибутковим і збільшувати свої прибутки, підприємство повинне шукати шляхи для зниження витрат, використовувати якісне насіння для посівів, щоб отримувати якісну продукцію і збільшувати урожайність, продуктивно і ефективно використовувати техніку, підвищувати продуктивність праці.

2.3 Діагностика імовірності банкрутства підприємства

Підприємства у своїй господарчій практиці застосовують фінансовий аналіз переважно для оцінки проектів або фінансової звітності. Переважно він здійснюється у скороченій формі і не відображає всієї сукупності проблем поточної фінансової діяльності підприємства. Про нестачу грошових коштів, високу дебіторську заборгованість або інші пролеми керівники підприємств дуже часто визнають запізно, але при цьому таке становище можна було б попередити якби фінансова діагностика була проведена вчасно. Найбільш зручними для виявлення нестійкого фінансового стану є методи визначення імовірності банкрутства.

Загроза банкрутства має місце у випадках, коли неплатоспроможність стає стійкою, що свідчить про виникнення кризової ситуації і вимагає негайного «включення» антикризового механізму.

Неможливість задовольнити вимоги кредиторів щодо оплати товарів, робіт, послуг, забезпечити обов'язкові платежі до бюджету та позабюджетних фондів виникає внаслідок перевищення зобов'язань боржника над вартістю його майна або з причин незадовільної структури його балансу. На своєму шляху до повної неплатоспроможності підприємство проходить стадії погіршення економічного стану: приховане банкрутство; фінансову нестійкість; реальне банкрутство.

До визначальних обставин, що породжують банкрутство віднесено втрату платоспроможності і виникнення кризової ситуації. Саме до цих подій, необхідно сконструювати чіткий, ефективний механізм запобігання неспроможності у зрізі окремих фаз: у першій фазі він призначений для раннього виявлення втрати платоспроможності, у другій – недопущення невідповідного для підприємства розвитку кризової ситуації, що призводить до банкрутства, або, іншими словами, спрямованого на відновлення

платоспроможності, якщо на першій стадії вона була втрачена. Кожній фазі притаманні власні способи і механізми запобігання неспроможності.

Діагностика банкрутства підприємства передбачає своєчасне виявлення його неплатоспроможності, збитковості, фінансової залежності та низької ділової активності, тому в класичних моделях діагностики банкрутства використовують показники прибутковості, фінансової стійкості, ліквідності, ділової активності.

Оцінка фінансового стану ФГ «Парус» показала, що підприємство має нестійкий фінансовий стан, тому логічним є виявлення ризику настання банкрутства. Для оцінки ймовірності банкрутства підприємства існує багато як вітчизняних, так і зарубіжних моделей. Основні з них описані у попередньому розділі.

Для діагностики банкрутства досліджуваного підприємства застосуємо п'ятифакторну модель Альтмана. Розрахунок показників моделі будемо здійснювати на основі даних фінансової звітності, а саме Форми 1 «Баланс» та Форми 2 «Звіт про фінансові результати».

Розрахунок показників відображено в табл. 2.10.

Таблиця 2.10

Оцінка банкрутства за моделлю Альтмана ФГ «Парус» за 2018-2019 рр.

Показник	2018	2019
K ₁ робочий капітал/загальна вартість активів	0,91	0,93
K ₂ чистий прибуток/загальна вартість активів	0	0,002
K ₃ чистий дохід / загальна вартість активів	0,36	0,53
K ₄ ринкова вартість акцій / сума заборгованості	0,16	0,14
K ₅ обсяг продажу / загальна вартість активів	0,35	0,52

Розрахунок Z-показника у 2018 році:

$$Z_{2018} = 1,2 \times 0,91 + 1,4 \times 0 + 3,3 \times 0,36 + 0,6 \times 0,16 + 0,99 \times 0,35 = \\ = 1,092 + 0 + 1,188 + 0,096 + 0,3465 = 2,72$$

Розрахунок Z-показника у 2019 році:

$$Z_{2019} = 1,2 \times 0,93 + 1,4 \times 0,002 + 3,3 \times 0,53 + 0,6 \times 0,14 + 0,99 \times 0,52 = \\ = 1,116 + 0,0028 + 1,749 + 0,084 + 0,5148 = 3,47$$

Отже, згідно розрахунків ймовірність банкрутства ФГ «Парус» у 2018 році була можливою, так як значення Z склало 2,72, а в 2019 становище підприємства дещо покращилося і ймовірність настання банкрутства склала 3,47. Дане значення Z-показника свідчить про низьку ймовірність банкрутства. Проте дане значення є нестабільним і в умовах нестійкого фінансового стану може погіршитися. Тому підприємству необхідно розробити заходи антикризового управління і швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища.

Розрахункова модель Альтмана надає можливість швидкої оцінки ймовірності банкрутства, однак обмежуватися цим показником не варто. Для порівняння достовірності розрахунків використаємо ще й модель Спрінгейта. Точність даної моделі є високою і становить 90%.

Розрахунок показників відображено в табл. 2.11.

Таблиця 2.11

Оцінка банкрутства за моделлю Спрінгейта ФГ «Парус» за 2018-2019 рр.

Показник	2018	2019
C ₁ робочий капітал/загальна вартість активів	0,91	0,93
C ₂ прибуток до сплати податків та відсотків/загальна вартість активів	0	0,0018
C ₃ прибуток до сплати податків та відсотків / короткострокова заборгованість	0	0,002
C ₄ обсяг продажу / загальна вартість активів	0,36	0,53

Розрахунок Z_c-показника у 2018 році:

$$Z_{c2018} = 1,03 \times 0,91 + 3,07 \times 0 + 0,66 \times 0 + 0,4 \times 0,36 = 0,9373 + 0 + 0 + 0,144 = 1,0813$$

Розрахунок Z_c-показника у 2019 році:

$$\begin{aligned} Z_{c2019} &= 1,03 \times 0,93 + 3,07 \times 0,0018 + 0,66 \times 0,002 + 0,4 \times 0,53 = \\ &= 0,9579 + 0,005526 + 0,00132 + 0,212 = 1,1768 \end{aligned}$$

Якщо для підприємства критерій $Z_c < 0,862$, то підприємство – потенційний банкрут, якщо $> 2,451$, то загроза банкрутства мінімальна і підприємство є фінансово надійним.

Згідно розрахунків за моделлю Спрінгейта ймовірність настання банкрутства досліджуваного підприємства є високою, адже значення Z_c і в 2018р., і в 2019 році ледь перевищує 1.

Закордонні та вітчизняні методики оцінки імовірності банкрутства є лише допоміжними засобами аналізу. Основну ролі відіграє фінансовий аналіз, основною метою якого є отримання об'єктивної оцінки платоспроможності, фінансової стійкості, ділової та інвестиційної активності, ефективності діяльності підприємства. Також існують ознаки, за якими можна говорити про погіршення стану підприємства або галузі в цілому. До них можна віднести недосвідченість керівників чи фінансової служби, високу конкуренцію на ринку, нестабільний прибуток, низькі коефіцієнти рентабельності та ліквідності, значний відсоток використання залучених коштів. Наявність цих ознак є підставою для настання імовірності банкрутства у майбутньому.

Діагностика імовірності банкрутства важлива для керівника підприємства, оскільки дозволить запобігти виникненню кризових ситуацій у веденні бізнесу. Також важливо підтримувати низьку імовірність банкрутства для залучення інвесторів, кредиторів та інших зацікавлених осіб. Проте для сільськогосподарського підприємства це надто важко, так як крім основних факторів на його діяльність здійснюють вплив природно-кліматичні умови, передбачити вплив яких не можливо. Саме тому, керівництву ФГ «Парус» необхідно постійно контролювати фінансовий стан, використовуючи для цього різні варіанти та адаптуючи їх під власні умови господарювання.

Таким чином, дослідження проведені у другому розділі показали, що досліджуване підприємство ФГ «Парус» має складне фінансове становище та високу загрозу настання банкрутства. Все вище зазначене створило основу для розробки пропозицій щодо усунення недоліків в діяльності підприємства.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМКИ ЗАПОБІГАННЯ БАНКРУТСТВА ФГ «ПАРУС»

3.1 Обґрунтування заходів попередження банкрутства підприємства

Для того, щоб попередити кризовий стан необхідно звернути увагу на своєчасне виявлення тих ознак, які б передували кризі. Одними із ранніх ознак майбутньої несприятливої ситуації на підприємстві на заходи, які ним здійснюються можуть стати: наявність негативної реакції партнерів по бізнесу, постачальників, кредиторів, банківських організацій, споживачів продукції тощо. До ранніх ознак майбутньої несприятливої ситуації можна віднести своєчасність та якість наданої бухгалтерської звітності; низький рівень кваліфікації персоналу; наявність змін у статтях бухгалтерського балансу, а саме певної пропорційності з боку активів і пасивів; зростання кредиторської та дебіторської заборгованості; зменшення доходів підприємства; встановлення підприємством завищених цін на власну продукцію.

Практичний досвід свідчить, що заходи, пов'язані із фінансовим оздоровленням можна застосувати до тих підприємств, які знаходяться у кризовій ситуації на етапах: спаду, неплатоспроможності та нестійкості. Тому, при визначенні наявності кризової ситуації на підприємстві на основі проведеного аналізу необхідно визначити етап кризового процесу, на якому знаходиться підприємство. З цією метою необхідно використовувати метод експрес-діагностики, який включає один показник або їх сукупність, розрахованих на основі використання відкритої інформації.

Як правило, кризова ситуація починає зароджуватися на піку розвитку підприємства, що означає появу потенційної кризи. Не завжди зовнішні користувачі звітності здатні визначити ознаки появи кризи або передумови до неї. Тільки керівництво підприємства, яке відповідає за ефективне управління, може визначити відсутність його розвитку на перспективу, діагностувати

виникнення кризової ситуації або передумови до неї і застосувати заходи превентивного характеру. Наявність наступної стадії кризової ситуації, яка називається прихованою кризою можна встановити при вивченні негативної динаміки окремих фінансових показників (рентабельності, ліквідності, ефективності тощо) за тривалий період, навіть якщо підприємство не є прибутковим та платоспроможним на дату проведення аналізу.

При подальшому поглибленні кризової ситуації підприємство підходить до стану неплатоспроможності, який називається явною кризою. Ознаками даного етапу є той момент часу, коли підприємство несвоєчасно або не в повному обсязі розраховується по своїх зобов'язаннях через нестачу фінансових засобів. Діагностика неплатоспроможності здійснюється на основі фінансових показників, де розраховуються: коефіцієнт поточної ліквідності, який показує наявність ліквідних активів, достатніх для погашення короткострокових зобов'язань; коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами, який показує частку власного капіталу в оборотному капіталі підприємства і свідчить про покриття необоротних активів власними джерелами фінансування; показники втрати та відновлення платоспроможності.

При значенні коефіцієнта поточної ліквідності, що наближається до одиниці і коефіцієнта забезпеченості власними засобами до нуля, як правило підтверджують факт втрати платоспроможності.

З метою подолання кризової ситуації керівництво ФГ «Парус» має розробити спеціальні методи управління бізнесом.

Ринковий механізм сприяє формуванню системи методів, на основі яких здійснюється попередня діагностика і можливий захист підприємства від банкрутства. Основне завдання даної системи зводиться до діагностики імовірного банкрутства на ранніх стадіях його виникнення. Наявність даної системи сприяє своєчасній реакції на виникнення проблеми і можливості використовувати механізм захисту або обґрунтовувати необхідність застосування послідовних процедур по реорганізації підприємства. Якщо

прийняті керівництвом підприємства заходи не виводять його із кризової ситуації і не сприяють його фінансовому оздоровленню, то воно у добровільному чи у примусовому порядку припиняє свою діяльність і починає ліквідаційні процедури.

В цьому разі формулюється мета антикризового управління наступним чином: відновлення платоспроможності та достатнього рівня фінансової стійкості підприємства. Відносно поставленої мети здійснюється розробка спеціальної політики антикризового управління підприємства при загрозі банкрутства. Дана політика є частиною загальної стратегії підприємства, сутність якої полягає у розробці і використанні системи методів попередньої діагностики настання банкрутства та механізмів оздоровлення підприємства, які забезпечують захист від банкрутства.

Реалізація вищезазначеної політики передбачає:

- здійснення періодичного дослідження фінансового стану підприємства з позицій ранньої діагностики стану виникнення кризової ситуації, що викладає загрозу банкрутства;
- визначення масштабів кризової ситуації підприємства;
- проведення вивчення основних факторів, які зумовили чи можуть зумовити у майбутньому кризову ситуацію на підприємстві;
- формування цілей та вибір основних механізмів антикризового фінансового управління підприємством при загрозі банкрутства;
- вибір ефективних форм санації підприємства.

Необхідно відзначити, що проведення діагностики імовірності банкрутства і визначення стадії кризової ситуації є одним з перших етапів аналізу. Тому кінцеві висновки необхідно робити тільки після того, як досконало вивчено фінансове становище підприємства за допомогою більш потужного інструментарію та інформаційної бази.

При дослідженні проблеми неплатоспроможності підприємства багато вчених наголошують на тому, що більше 80% виникнення банкрутства

підприємствє результатом недосконалого процесу управління. Тому до використання кількісних методів діагностики потенційного банкрутства, можливо, слід здійснювати аналіз якості управління з метою виявлення наступних причин:

- скорочення ділової активності з клієнтами, де основними показниками можуть стати – скорочення угод, які підтверджуються невідповідністю вимогам ринку та неможливістю в повному обсязі задовольняти наявний попит. Одним із шляхів вирішення проблеми є зміна стратегії.

- невиконання цілей підприємства, яке призводить до невиконання поставлених завдань та збитків;

- авторитарний стиль управління, який знижує ефективність виконання робіт;

- зниження рівня обміну інформацією. При відсутності інформаційної відкритості між керівництвом та працівниками, відсутності координації між підрозділами збільшується ризик виникнення кризової ситуації;

- наявність високої плинності кадрів. Нехтування цією проблемою може призвести до несприятливого внутрішнього клімату у колективі, низької заробітної плати, скорочення виробництва;

- наявність недосконалих програм винагороди та матеріального заохочення;

- проведення неякісного аналізу ринкової стратегії;

- відсутність контролю за зростанням виробничої діяльності, що призводить до зниження ініціативності, відсутності врахування інших факторів;

- несвоєчасність надання фінансової інформації. Якщо звіти надаються не вчасно або мають недостовірну інформацію, то призводить до зниження прийняття ефективних управлінських рішень.

При здійсненні діагностики кризової ситуації, яка дозволяє визначити ступінь кризи та її стадію з метою фінансового оздоровлення ФГ «Парус» не має нехтувати вище перерахованими факторами.

Необхідно врахувати, що вказані системи проведення діагностики кризової ситуації на підприємстві не дають можливості своєчасно повідомити про імовірність настання кризової ситуації або про виникнення певних проблем у діяльності підприємства. Дані системи свідчать про фактичний стан в період здійснення аналізу. Найбільш ефективною, на нашу думку, є система постійного моніторингу фінансового стану підприємства.

Якщо підприємство своєчасно не розробить відповідний його фінансовому становищу економічний механізм попередження банкрутства, то йому загрожуватимуть судові процедури відповідно до вітчизняного законодавства, основна мета яких – погашення боргових зобов'язань та очищення ринку від неефективних підприємств.

Економічний механізм попередження банкрутства є комплексним поняттям, яке охоплює виробничо-комерційну, організаційну, управлінську, фінансово-кредитну та інші сфери діяльності підприємства та пов'язаний із подоланням кризових явищ та оздоровленням господарюючого суб'єкта без втручання відповідних судових органів.

Основу зазначеного механізму складають технологічні та маркетингові процеси. Проте основні напрямки оздоровлення з метою недопущення банкрутства розробляються, насамперед, шляхом використання фінансових інструментів його попередження, оскільки сам факт банкрутства спровокований використанням неефективних фінансових інструментів його подолання та проявляється у неплатоспроможності підприємства.

В залежності від стратегічних цілей антикризового процесу можуть бути розроблені сценарії попередження неспроможності та фінансового оздоровлення.

Схематично алгоритм функціонування економічного механізму попередження банкрутства ФГ «Парус» представлений на рис. 3.1.

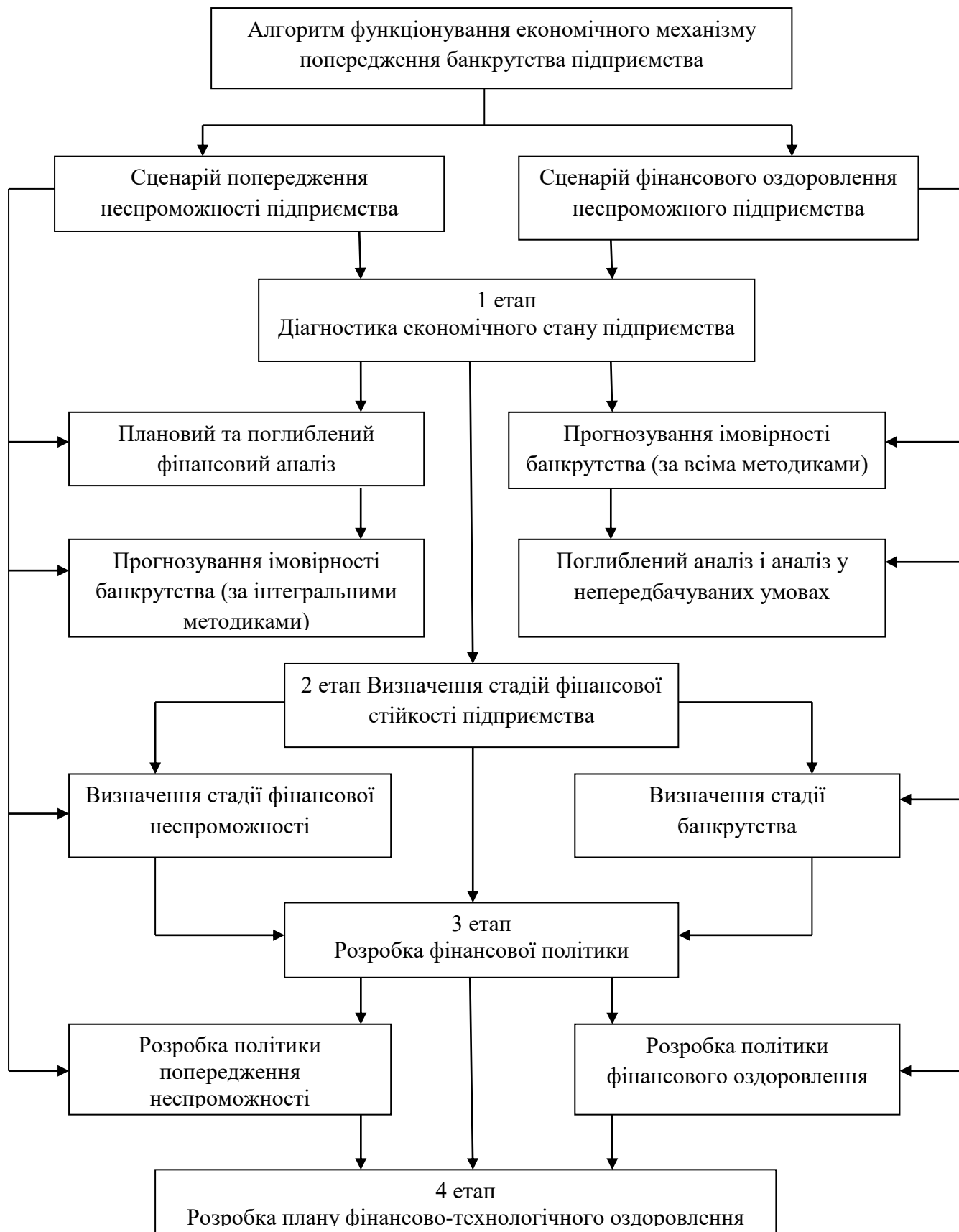

Рис. 3.1 Алгоритм функціонування економічного механізму попередження банкрутства ФГ «Парус»

В залежності від виявленої стадії фінансового стану для кожного сценарію розробляється специфічна фінансова політика по формуванню власного капіталу, прибутку, обортного капіталу, інвестицій та інших складових фінансових відносин. Вона конкретизується у відповідному плані фінансового оздоровлення підприємства.

Формування економічного механізму попередження банкрутства напряму залежить від особливостей сільськогосподарського виробництва. На різних етапах практичної реалізації механізму попередження банкрутства вони проявляються наступним чином:

- на стадії діагностики у зв'язку з тривалістю виробничо-комерційного циклу у сільському господарстві всі аналітичні та прогностичні розрахунки необхідно здійснювати в цілому за календарний рік;

- при визначенні стадії фінансової стійкості, неспроможності чи банкрутства треба враховувати специфіку формування власного оборотного капіталу згідно запасів власного виготовлення, що призводить до більш високих значень коефіцієнтів власних оборотних коштів та маневреності;

- при розробці фінансової політики особливу увагу слід приділяти формуванню переліку тактичних заходів та їх узгодження із стратегією підприємства.

Тактика фінансового управління повинна враховувати фактор сезонності сільськогосподарського виробництва: коливання обсягів продажу, поступове нарощування витрат та одночасний вихід продукції, залучення короткострокових кредитів та позик для покриття розриву у платіжному обороті.

На стадії розробки плану фінансового оздоровлення ФГ «Парус» необхідно враховувати обмеження можливостей ряду захисних та наступальних заходів як внутрішніми факторами (сівоzmінами та структурою посівних площ, раціонами відгодівлі худоби тощо), так і зовнішніми (монополізмом

переробників, низькою інвестиційною привабливістю сільськогосподарського виробництва).

Насамкінець, необхідно зазначити, що не обов'язково чітко дотримуватися пропонованого алгоритму функціонування економічного механізму попередження банкрутства ФГ «Парус». Адже, існує взаємозв'язок між проблемами, які можуть виникнути в діяльності підприємства неодноразово і це вимагатиме неодноразового повернення до того чи іншого етапу економічного механізму. В цілому запропонований механізм дозволить підприємству чітко відслідковувати появу кризових ситуацій і не допускати їх подальшого розвитку.

3.2. Удосконалення системи антикризового управління ФГ «Парус»

Антикризове управління трактується як система прийомів та методів управління фінансами спрямована на запобігання фінансовій кризі та банкрутства підприємства.

Антикризове управління ФГ «Парус» слід розглядати у двох аспектах:

- по-перше, як комплекс профілактичних заходів, спрямованих на запобігання фінансовій кризі; системний аналіз сильних і слабких сторін підприємства, оцінювання ймовірності банкрутства, управління ризиками (виявлення, оцінювання та нейтралізація), упровадження системи запобіжних заходів;
- по-друге, як систему управління фінансами, спрямовану на виведення підприємства з кризи, у тому числі проведенням санації чи реструктуризації суб'єкта господарювання.

До основних заходів антикризового фінансового управління слід віднести:

- аналіз стану макросередовища та мікросередовища, вибір відповідної місії підприємства;

- вивчення економічного механізму виникнення кризових ситуацій і створення системи сканування зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства, з метою раннього виявлення слабких сигналів кризи, що наближується;
- стратегічний контролінг діяльності підприємства та розробка стратегії запобігання його неплатоспроможності;
- оперативна оцінка й аналіз фінансового стану підприємства, виявлення можливості настання неплатоспроможності (банкрутства);
- розробка фінансової політики на підприємстві за умов кризи, що настала, та виходу з неї;
- постійне урахування ризиків підприємницької діяльності та розробка заходів щодо його зниження [16].

Зазначені заходи реалізуються на підставі відповідних антикризових програм та стратегій.

Під час розробки заходів антикризового управління на ФГ «Парус» необхідна постановка і вирішення таких завдань:

- постійний аналіз конкретної ринкової ситуації на ринку (кон'юнктури), стадії соціально-економічного розвитку підприємства, використання засобів маркетингу;
- розробка стандартів управлінського обліку для всього підприємства та окремих його структурних підрозділів з метою оперативного надходження та узагальнення необхідної фінансової інформації;
- автоматизація фінансових розрахунків шляхом використання сучасних інформаційних технологій.

Розробляючи антикризову політику, необхідно перш за все брати до уваги внутрішні фактори розвитку підприємства: виробничо-технологічні особливості, ресурсний та економічний потенціал, характер внутрішньовиробничих відносин, рівень розвитку складових менеджменту

(прогнозування, планування, інформаційне забезпечення, мотиваційний комплекс, організаційні структури управління і контролю та ін.).

Як видно з табл. 3.1 антикризові заходи змінюються залежно від поточного фінансового стану та фази життєвого циклу підприємства.

Таблиця 3.1

Заходи антикризового управління ФГ «Парус»

Стадії життєвого циклу підприємства	Фінансовий стан підприємства		
	Кризовий	Нестійкий	Нормальний
Створення	Перепрофілювання із залученням зовнішньої допомоги;	Ситуаційна мотивація персоналу та орієнтація на командну роботу на кінцевий результат	заходи входження на ринок: (пошук ринкових ніш, формування іміджу організації тощо), розробка ресурсних маркетингових стратегій мотивація персоналу на досягнення кінцевих результатів
Зростання	Укладення угод з кредиторами щодо відстрочки оплати (можливо з дисконтуванням сум)	Ситуаційна мотивація персоналу та орієнтація на стабільний розвиток	заходи розвитку (збільшення обсягів виробництва, зменшення собівартості; розширення ринку збуту продукції та вивчення можливостей освоєння нових ринків), нові ресурсні стратегії мотивація персоналу на розвиток та заохочення за інтенсивний розвиток
Зрілість	санация (реструктуризація) у межах законодавства України за напрямком реорганізація боргу	ситуаційна мотивація персоналу та орієнтація на командну роботу на стабільність та ефективність	заходи стабілізації (економія ресурсів; балансування на ринках; втілення нових розробок; підвищення якості; стимулювання збуту тощо), перегляд цінової політики на основі SWOT- аналізу прогнозування різних сценаріїв розвитку підприємства заохочення персоналу за стабільність та ефективність
Спад	санация (реструктуризація) у межах ЗУ за напрямком реорганізація підприємства	ситуаційна мотивація персоналу та заохочення за ініціативу	заходи виживання (економія ресурсів; ревізія витрат; зниження ціни; балансування на ринках; втілення нових розробок; підвищення якості; стимулювання збуту) пошук нових можливостей зі збереженням існуючої організаційної структури .

Так при стійкому фінансовому стані пріоритет віддається стратегічним маркетинговим планам, програмно-цільовим структурам, факторам ризику, страхуванню, мотивації персоналу на досягнення кінцевих результатів діяльності тощо. При нестійкому фінансовому стані пріоритет надається стратегіям зниження наслідків кризових явищ, формуванню стратегічних та тактичних планів фінансової стабілізації, програмам мінімізації виробничих витрат, ситуаційній мотивації персоналу, проведенню моніторингу зовнішнього та внутрішнього середовищ та аналізу факторів нестабільності. При кризовому фінансовому стані пріоритет надається стратегіям, спрямованим на найповніше використання ресурсного та ринкового потенціалу підприємства та комплексній мотивації персоналу.

Ефективність антикризового управління визначається ступенем досягнення цілей пом'якшення, нейтралізації або позитивного використання кризи в зіставленні з витраченими на це ресурсами. Отже, антикризове управління – це цілеспрямований процес, головною метою якого є забезпечення стійкого функціонування та розвитку підприємства.

Таким чином, антикризовому управлінню підприємством притаманні такі основні положення:

- антикризове управління має стратегічну спрямованість та повинне активізуватися з моменту початку існування суб'єкта господарювання;
- головною метою антикризового управління є забезпечення стійкого функціонування та розвитку підприємства за будь-яких економічних, політичних і соціальних змін у країні;
- антикризове фінансове управління завжди потребує пошуку тих виходів із кризового становища, які б забезпечили отримання прибутку не тільки у короткостроковому, а й у довгостроковому періоді;
- у процесі антикризового фінансового управління застосовуються, в основному, ті управлінські інструменти, що дають змогу усунути як

тимчасові фінансові ускладнення, так і розв'язати інші назрілі проблеми підприємства;

- антикризове управління ґрунтується на постійних і послідовних інноваціях в усіх ланках та сферах діяльності підприємства;
- антикризове фінансове управління націлене на те, аби навіть у складній ситуації (при загрозі неплатоспроможності), ввести в дію такі управлінські та фінансові механізми, які б дали змогу подолати труднощі з найменшими втратами [16].

Система фінансових методів попередньої діагностики та можливого захисту підприємства від банкрутства і кризових явищ одержала назву «система антикризового фінансового управління». Система антикризового фінансового управління базується на певних принципах:

- постійна готовність до можливого порушення фінансової рівноваги підприємства;
- діагностика кризових явищ на початкових етапах фінансової діяльності підприємства.
- диференціація індикаторів кризових явищ за ступенем їх небезпеки для фінансового розвитку підприємства.
- терміновість реагування на окремі кризові явища у фінансовому розвитку підприємства.
- адекватність реагування підприємства на ступінь реальної загрози його фінансовій рівновазі.
- повна реалізація внутрішніх можливостей виходу підприємства з кризового стану.
- використання за необхідності відповідних форм санації підприємства для запобігання банкрутству [20].

Основною метою антикризового фінансового управління є розробка і реалізація заходів, спрямованих на швидке відновлення платоспроможності та

достатнього рівня фінансової стійкості підприємства, що забезпечить його вихід з кризового фінансового стану.

З урахуванням цієї мети на підприємстві розробляється спеціальна політика антикризового управління при загрозі банкрутства.

Реалізація політики антикризового управління підприємством при загрозі банкрутства передбачає:

- здійснення постійного моніторингу фінансового стану підприємства з метою раннього виявлення ознак його кризового положення.
- визначення масштабів кризового стану підприємства.
- дослідження основних чинників, які характеризують кризовий розвиток підприємства.
- формування системи цілей виходу підприємства з кризового стану, адекватних його масштабам. До таких цілей можна віднести: усунення неплатоспроможності підприємства; відновлення фінансової стійкості підприємства (забезпечення його фінансової рівноваги в короткостроковій перспективі); міна фінансової стратегії з метою забезпечення стійкого економічного зростання підприємства (досягнення його фінансової рівноваги в довгостроковій перспективі).
- вибір і використання внутрішніх дієвих механізмів фінансової стабілізації підприємства, які відповідають масштабам його кризового фінансового стану.
- вибір ефективних норм санації підприємства.
- забезпечення контролю за результатами розроблених заходів щодо виведення підприємства з фінансової кризи [9].

Для усунення кризових явищ на ФГ «Парус» потрібно дотримуватись принципів фінансового антикризового управління, а для забезпечення виходу підприємства з кризи розробити ефективну політику антикризового фінансового управління.

РОЗДІЛ 4

ОХОРОНА ПРАЦІ

4.1. Загальні вимоги безпеки до технологічного обладнання та процесів виробництва на підприємстві ФГ «Парус»

Головний вид діяльності ФГ «Парус» – рослинництво. При роботі використовується сільськогосподарська техніка різного виду: комбайни, трактори, автомобілі. Також є невелика майстерня з ремонту обладнання.

Така оснащеність господарства технікою, електрифікація, механізація, а також хімізація виробництва докорінно змінила умови і характер праці, разом з тим значно підвищились вимоги до організації безпеки праці на виробництві.

Від умов праці залежить її продуктивність, збереження життя і здоров'я працюючих.

На працівників сільського господарства під час роботи впливають такі небезпечні та шкідливі фактори:

- зовнішні метеорологічні фактори (вітер, опади, сонячна радіація, висока або низька температура зовнішнього повітря, ожеледиця тощо);
- шум та вібрація при роботі сільськогосподарських машин;
- механізми, що рухаються та обертаються;
- обладнання та механізми технологічних систем для обробки ґрунту, догляду за рослинами;
- інженерні комунікації;
- застосування пестицидів та агрохімікатів;
- електроустаткування, інструмент;
- ручні роботи, що викликають фізичні та нервово-психічні перевантаження.

Найбільш небезпечний вплив створюють шум, вібрація та метеоумови.

На ФГ «Парус» як і в усіх сільськогосподарських підприємствах існують деякі труднощі роботи членів господарства, інколи доводиться працювати в умовах, що не відповідають нормам виробничої санітарії. На працездатність механізаторів сильно впливає температурний фактор. В умовах нагріву кабіни до 40-45° С швидко настає втома, важче переносяться фізичні навантаження, пов'язанні з управлінням агрегату, а також інші фактори виробничого середовища. В цей же період їм доводиться працювати довше нормальної зміни, щоб в погодні дні зібрати урожай.

В таких умовах необхідно приділяти достатньо велику увагу умовам праці та дотриманню вимог з охорони праці.

Оскільки кількість працюючих в господарстві більша ніж 50 осіб, за стан охорони праці відповідає керівник і спеціаліст з охорони праці. Їх обов'язки полягають в наступному:

- забезпечення безпеки виробничих процесів, устаткування, будівель та споруд;
- забезпечення працівників засобами індивідуального захисту;
- проведення професійної підготовки і підвищення кваліфікації працівників з питань охорони праці і пропаганди безпечних методів праці;
- вибір оптимальних режимів праці та відпочинку працівників;
- професійний добір виконавців для визначення видів робіт;
- контроль за дотриманням для підприємства законодавства про охорону праці;
- проведення інструктажу з техніки безпеки;
- аналіз стану умов праці в робочих місць і причин виробничого травматизму;
- розробка пропозицій і заходів щодо поліпшення умов та безпеки праці;
- проведення розслідування нещасних випадків з виробництва, розробка заходів щодо зниження травмонебезпечність;

- контролю над правильністю надання пільг і компенсацій працівникам до праці у важких і шкідливих умовах праці;
- розробка інструкцій з охорони праці та безпечного виконання робіт, забезпечення ними робочих місць;
- складання звітності з охорони праці;

В своїй роботі з охорони праці відповідальна особа керується Правилами охорони праці у сільськогосподарському виробництві. Рівень безпеки виробничого обладнання забезпечується технічними та організаційними заходами, проведенням атестації робочих місць, контролем за станом і експлуатацією обладнання, безпекою обладнання, що експлуатується, забезпечується шляхом приведення його у відповідність до вимог ГОСТ 12.2.003-91. «ССБТ. Оборудование производственное. Общие требования безопасности», а також своєчасного проведення планово-попереджувальних ремонтів, випробувань, удосконалення систем огорожувальних та запобіжних засобів.

За рахунок керівника господарства працівники проходять обов'язковий попередній та періодичні медогляди, а також забезпечуються безкоштовно спецодягом та спецвзуттям та профілактично-лікувальним харчуванням.

4.2. Методи аналізу виробничого травматизму і профзахворюваності на підприємстві

Метою дослідження виробничого травматизму та профзахворюваності є розробка заходів по запобіганню нещасних випадків на підприємстві. Для цього необхідно систематично аналізувати і узагальнювати їх причини. Аналіз причин травматизму дозволяє поділяти їх на організаційні, технічні, психофізіологічні та санітарно-гігієнічні.

Організаційні: порушення законодавчих актів з охорони праці, вимог інструкцій, правил і норм, відсутність або неякісне проведення інструктажу і навчання, невиконання заходів щодо охорони праці, невідповідність норм санітарно-гігієнічних факторів, несвоєчасний ремонт або заміна несправного або застарілого обладнання.

Технічні: невідповідність вимогам безпеки або несправність виробничого обладнання, інструменту і засобів захисту, конструктивні недоліки обладнання.

Психофізіологічні: помилкові дії працівника внаслідок втоми, надмірної важкості і напруженості роботи, монотонність праці, хворобливого стану, необережності.

Санітарно-гігієнічні: надмірні рівні шуму, вібрації, несприятливі метеорологічні умови, підвищений вміст у повітрі робочої зони шкідливих речовин, наявність різних випромінювань вище допустимих значень, недостатнє або нераціональне освітлення, порушення правил особистої гігієни та інше.

Для аналізу виробничого травматизму на підприємстві застосовують такі основні методи: статистичний, топографічний, монографічний, економічний, метод анкетування, метод експертних оцінок.

Статистичний базується на вивчення травматизму за документами, звітами, актами, журналами реєстрації. Це дозволяє групувати випадки травматизму за певними ознаками: за професіями потерпілих, за робочими місцями, цехами, стажем, віком, причинами травматизму, за обладнанням, що спричинило травму.

Загальний показник частоти травматизму в 2019 році:

$$P_{\text{ч}} = \frac{A}{T} * 1000; \quad (4.1)$$

де А – кількість випадків травматизму за певний період;

Т - середня кількість працюючих за рік, осіб.

Оскільки в 2019 році не сталося жодного випадку травматизму показник частоти травматизму дорівнює 0.

Показник тяжкості травматизму розраховується за формулою:

$$P_{mm} = \frac{D}{A}; \quad (4.2)$$

де D – кількість днів непрацездатності.

Оскільки в 2019 році не сталося жодного випадку травматизму показники частоти та тяжкості травматизму дорівнюють 0.

Показник частоти випадків захворювань розраховується за формулою:

$$P_{чз} = \frac{З}{T} * 1000; \quad (4.3)$$

де $З$ – кількість випадків захворювань за звітний період;

Згідно здійснених розрахунків рівень захворюваності у 2019 році становив 4,6%

Ці показники дозволяють вивчати динаміку травматизму та загальної захворюваності на підприємстві за відповідний період, оцінити стан охорони праці, правильність обраних напрямків щодо забезпечення здорових та безпечних умов праці. Власник підприємства зобов'язаний інформувати працівників про стан охорони праці, причини нещасних випадків, професійних захворювань та про заходи, які вжито для їх усунення та для забезпечення умов праці згідно нормативних вимог.

4.3 Пожежна безпека

Пожежна безпека – це стан об'єкту, при якому виключається можливість пожежі, а у разі його виникнення використовуються необхідні заходи по усуненню негативного впливу небезпечних чинників пожежі на людей, споруди і матеріальні цінності.

Пожежна безпека може бути забезпечена заходами пожежної профілактики і активного пожежного захисту. Пожежна профілактика включає комплекс заходів, направлених на попередження пожежі або зменшення його

наслідків. На підприємстві застосовуються речовини, здатні запалати і горіти, а в деяких випадках - утворювати з повітрям вибухонебезпечні суміші.

Небезпечними факторами пожежі і вибуху, які можуть призвести до травми, отруєння, загибелі або матеріальних збитків на ФГ «Парус» є відкритий вогонь, іскри, підвищена температура, токсичні продукти горіння, дим, низький вміст кисню, обвалення будинків і споруд.

За стан пожежної безпеки на підприємстві відповідає керівник.

Керівник господарства зобов'язаний:

- організувати на підвідомчих об'єктах вивчення і виконання Правил пожежної безпеки;
- забезпечити своєчасне виконання протипожежних заходів, пропонує органами державного і відомчого пожежного нагляду;
- забезпечити наявність засобів пожежогасіння в необхідній кількості та справному стані.

До первинних засобів пожежогасіння відносяться:

- вогнегасники;
- ящики з піском та бочки з водою;
- лопата, лом, сокира;
- простирадла з негорючого матеріалу;

Всі робітники проходять протипожежну підготовку з метою вивчення правил пожежної безпеки, прийомів використання засобів пожежогасіння порядку дій, що діють на підприємстві.

Протипожежна підготовка працюючих співробітників включає протипожежні інструктажі і заняття по пожежно-технічному мінімуму.

У разі виявлення пожежі кожен співробітник зобов'язаний:

- а) негайно повідомити про це в пожежну охорону;
- б) вжити заходи до евакуації людей і матеріальних цінностей;
- в) приступити до гасіння вогнища пожежі;
- д) вжити заходи по виклику до місця пожежі пожежників.

Ворота, двері, вікна, люки легко відкриваються на всю ширину отвору і фіксуються в потрібному положенні. У приміщеннях є спеціально відведені місця для первинних засобів пожежогасіння, аптечки першої допомоги. Обов'язково використовуються попереджувальні написи з техніки безпеки, пожежної безпеки.

Куріння в будівлях підприємства допускається тільки в спеціально відведених (за узгодженням з пожежною охороною підприємства) місцях, обладнаних урнами і ємностями з водою. У цих місцях вивішені вказівні знаки безпеки.

Кожного року підприємство витрачає певну суму коштів для вдосконалення системи протипожежної безпеки.

За звітний рік підприємством були здійснені наступні заходи щодо поліпшення пожежної безпеки:

- придбані додаткові два водних вогнегасники;
- заправлені 4 порошкових вогнегасники за ціною 605 грн.;
- реконструкція стін в пожежостійкі для складських приміщень, в яких зберігається основна маса готової продукції – становить 35000грн. вартість матеріалів для реконструкції та за роботу спеціалістів 18500грн.

Річні витрати на пожежну охорону в господарстві становлять:

$$V_{\text{по}} = 2420 + 35000 + 18500 = 55\,920 \text{ грн.}$$

ВИСНОВКИ

Інститут банкрутства є потужним інструментом економічної політики держави. Використання невірних методів управління цим процесом може призвести до негативних результатів діяльності всієї економічної системи країни. Для ефективного управління фінансовим станом підприємства необхідно знати основні причини та наслідки банкрутства.

Банкрутство як і будь-яке інше економічне явище має як позитивні, так і негативні сторони. Позитивною стороною банкрутства є звільнення ринку від слабких неуспішних підприємств та перерозподіл власності. Цей наслідок передбачає, що нові власники зможуть більш ефективно та раціонально використовувати дані ресурси для отримання прибутку. Процес банкрутства дає можливість підприємству почати новий бізнес, відновити його фінансову стійкість та провести реорганізацію з метою виходу на ефективне виробництво. Позитивним аспектом для сторонніх організацій є закриття підприємства-боржника та повернення боргів кредиторам через суд. В цілому, інститут банкрутства виконує оздоровчу функцію та сприяє підвищенню рівня стійкості економіки.

Банкрутство також має і негативні наслідки, які несуть руйнуючу дію для економіки окремих підприємств, а також і на загальну економічну ситуацію. Головним негативним наслідком банкрутства є виникнення соціальної напруги. Це проявляється у зростанні безробіття, погіршенні матеріального становища громадян та зниженні платоспроможності населення. Напруження у суспільстві також може виникнути, якщо банкрутом виявиться підприємство, що виробляє соціальні блага. Для держави негативним наслідком може стати поява черги банкрутств багатьох підприємств, що в цілому погіршить економічне становище країни. Для держави виникне необхідність проведення заходів з компенсації негативних наслідків банкрутства для населення та економіки, що вимагають великих витрат. Таким чином у виникненні банкрутства лежать як

об'єктивні, так і суб'єктивні причини. При здійсненні аналізу банкрутства будь-якого підприємства необхідно враховувати як загальне зовнішнє становище економіки, так і внутрішню організацію діяльності на підприємстві.

Діагностика ймовірності банкрутства є найбільш наглядним індикатором, який характеризує фінансовий стан підприємства. Науковці пропонують різноманітні моделі діагностики ймовірності банкрутства, зокрема: модель Альтмана, Спрінгейта, Ліса та Таффлера, показник Конана і Гольдера тощо.

У кваліфікаційній бакалаврській роботі було здійснено оцінку фінансово-економічної діяльності ФГ «Парус» за 2017-2019 роки та діагностику ризику настання банкрутства підприємства.

Так, результати аналізу свідчать про те, що фінансовий стан ФГ «Парус» є нестабільним. Вартість основних виробничих фондів у 2017 році порівняно з 2019 роком значно зменшились (на 36,5%). Така зміна фондів відобразилась на показниках фондозабезпеченості та фондозброєності, які знизились відповідно на 23,2% та 34,5%. Визначено, що за аналізований період вартість оборотних засобів збільшилась на 16%. Впровадження комплексної механізації та автоматизації у дослідному господарстві призвело до збільшення коефіцієнта оборотності оборотних засобів до 1,6 (тобто на 67%). Це привело до зниження тривалості одного обороту з 380 днів – 2017 р., до 228 днів – у 2019 р. Середньорічна кількість працівників у господарстві скоротилась на 17% у 2019 році по відношенню до 2017 року. Оскільки значно знижується кількість працівників в господарстві, то зменшується забезпеченість господарства трудовими ресурсами. На 28,6% знизився коефіцієнт використання річного фонду робочого часу по відношенню за аналізований період. Тракторний парк протягом дослідного періоду скорочується на 1 фізичну одиницю порівняно з 2017 роком, що склало 5,26%. Відповідно і скорочується загальна потужність двигунів тракторів. Кількість зернозбиральних комбайнів залишається незмінною.

Здійснена діагностика ризику настання банкрутства за моделлю Альтмана та Спрінгейта. Розрахунки показали наступне. За моделлю Альтмана ймовірність банкрутства ФГ «Парус» у 2018 році була можливою, так як значення Z склало 2,72, а в 2019 становище підприємства дещо покращилося і ймовірність настання банкрутства склала 3,47. Дане значення Z -показника свідчить про достатню ймовірність банкрутства.

За моделлю Спрінгейта ймовірність настання банкрутства досліджуваного підприємства є високою, адже значення Z_c і в 2018 і в 2019 році ледь перевищує 1. У 2018 році показник становив 1,0813, а в 2019 – 1,1768.

Отже, здійснений аналіз показав, що досліджуване підприємство має нестабільне фінансове становище і високий ризик настання банкрутства.

Виходячи із вищезазначеного у третьому розділі бакалаврської роботи надано пропозиції щодо покращення фінансового стану підприємства та усунення загрози банкрутства.

Зокрема, запропоновано комплекс заходів попередження банкрутства підприємства, реалізація якого можлива при застосуванні певного економічного механізму. Економічний механізм попередження банкрутства є комплексним і охоплює виробничо-комерційну, організаційну, управлінську, фінансово-кредитну та інші сфери діяльності підприємства та пов'язаний із подоланням кризових явищ та оздоровленням господарюючого суб'єкта без втручання відповідних судових органів.

Також пропонується удосконалити систему антикризового управління ФГ «Парус» та застосовувати антикризові заходи залежно від поточного фінансового стану і фази життєвого циклу підприємства.

У результаті запропонованих заходів у підприємства з'явиться можливість функціонувати у нових ринкових умовах, ефективно використовувати наявний потенціал, примножувати його та відновити свою прибутковість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущак Є. М. Удосконалення інституту банкрутства / Є. М. Андрущак // *Фінанси України*. – 2010. - № 5. – С. 14-21.
2. Андрушко О.Б. Моделювання діагностики кризового стану та загрози банкрутства підприємства/О.Б. Андрушко, М.Р. Горбачевська//*Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. – 2006. – № 2. –С. 158-163.
3. Антикризове управління: Підручник/ За ред. Е.М. Короткова. – М.: ІНФРА, 2001. – 432 с.
4. Барановська О.М. Аналіз фінансового стану як інструмент запобігання кризі та виведення підприємства з неї / О.М. Барановська // *Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури*. – 2008. – № 12 [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vpabia/2008_12
5. Бланк І.О. Управління фінансами підприємств [Текст]: підруч. / І.О. Бланк, Г.В. Ситник; Київський національний торговельно-економічний унт. - 2016. - 780 с.
6. Василенко Л.П. Фінанси підприємства у схемах і таблицях: [наочн. навч. посіб.] / Л.П. Василенко, Л.В. Гут, О.П. Оксеєнко. — К.: Дакор, 2006. — 344 с.
7. Жежера М. Порівняльна характеристика методики проведення аналізу фінансового стану підприємств в Україні та закордоном / М.Жежера // *Економіка, фінанси, право*. – 2015. – № 5. – С. 5–8.
8. Загородній А.Г. Фінансово'економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л.Вознюк. — Львів: Вид. Нац. Ун-ту "Львівська політехніка", 2005. — 714 с.

9. Згуровський М.З., Зайченко Ю.П. Комплексний аналіз ризику банкрутства корпорацій в умовах невизначеності. Частина 1. // Системні дослідження та інформаційні технології. – 2012. – № 1. – с. 113-128.
10. Коваленко О.В. Теоретичні і практичні аспекти сучасного антикризового управління промисловим підприємством / О.В. Коваленко, О.О. Дробишева // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 4(8). – С. 34-42.
11. Колос Ю. Банкрутство не для всіх: перші підсумки нової процедури// Економічна правда. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vkr.ua/publication/bankrutstvo-ne-dlya-vsikh-pershi-pidsumki-novoyi-protseduri>
12. Костіна О.М. Методи та моделі діагностики кризового стану підприємства / О.М. Костіна, О.Є. Майборода // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2012. – № 4.- С. 91 – 97.
13. Лахтіонова Л.А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання : [монографія] / Лахтіонова Л.А. – К. : КНЕУ, 2001. – 387 с.
14. Матвійчук А. Діагностика банкрутства підприємств / А. Матвійчук // Економіка України. - 2013. - № 4. - С. 20-28.
15. Мец В.О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства : навч. посіб. / Мец В.О. – К. : Вища школа, 2003. – 280 с.
16. Рудницька О. Шляхи покращення фінансового стану українських підприємств / О. Рудницька, Я. Біленька // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2013. – № 639. – С. 132–138.
17. Пластун О.Л. Визначення сутності поняття «банкрутство» в сучасній науковій літературі /Пластун О.Л.// Вісник ЖДТУ. – 2005. - № 2. – 261 с.
18. Проскуріна Н.М. Домашенко Ю.В. Фіктивне банкрутство як загроза економічній безпеці підприємства // Науковий вісник ЛДУВС – №2. – 2011.- с. 174-183.

19. Салига С.Я. Антикризове фінансове управління підприємством: Навч. посібник К.: Центр учбової літератури, 2005. - 208с.;
20. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств. – К.: КНЕУ, 2004. – 412 с.
21. Терещенко О. Дискримінантна модель інтегральної оцінки фінансового стану підприємства / О. Терещенко // Економіка України. – 2003. – № 8. – С. 38–44.
22. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ В.Л. Визначення ознак банкрутства: санація та реструктуризація підприємств / В.Л.ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, П.Г. Перерва // Сборник научных трудов «Вестник НТУ «ХПИ»: Актуальні проблеми управління. – 2013. – № 52 (1025).- С. 152 – 162.
23. Третьак О. Про проблему банкрутства підприємства / О Третьак // Економіка України. – 2000. – № 2. – С. 46-50.
24. Чібісова І.В. Методи оцінки і прогнозування банкрутства підприємств / І.В. Чібісова // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2012. – № 22. Ч. 2. – С. 389 – 394.
25. Халатур С.М. Механізм адаптації агропромислового комплексу України в умовах глобальної продовольчої проблеми / С.М. Халатур // Вісник Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету. - 2015. - № 1. - С. 114-116.
26. Утенкова К. О. Економічна безпека аграрного сектору: сутність та функціональні складові// Агросвіт. - 2018. - № 17. - С.42–47.
27. Швиданенко Г. О., Олексюк О.І. Сучасна технологія діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства. К.: КНЕУ, 2002. 192 с.
28. Хандій О.О. Антикризіві інструменти управління підприємством: практичні аспекти реалізації/ О.О.Хандій // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2016. - №4. – С. 18-24.

29. Халатур С.М., Гармаш М.Є., Фінансово-кредитне забезпечення сільськогосподарської галузі на основі оптимізації банківських активів. // Економіка та держава. – 2017. - №9. – С. 78-81.
30. Ященко В. Методи аналізу ймовірності настання банкрутства на підприємстві / В. Ященко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://naub.oa.edu.ua/>.